

Український Чорноморський Інститут

ч. ІІ

Ч О Р Н О М О Р С Ь К И Й

З Б І Р Н И К

Книга третя

Одеса

1943

Н а п р а в а х р у к о п и с у

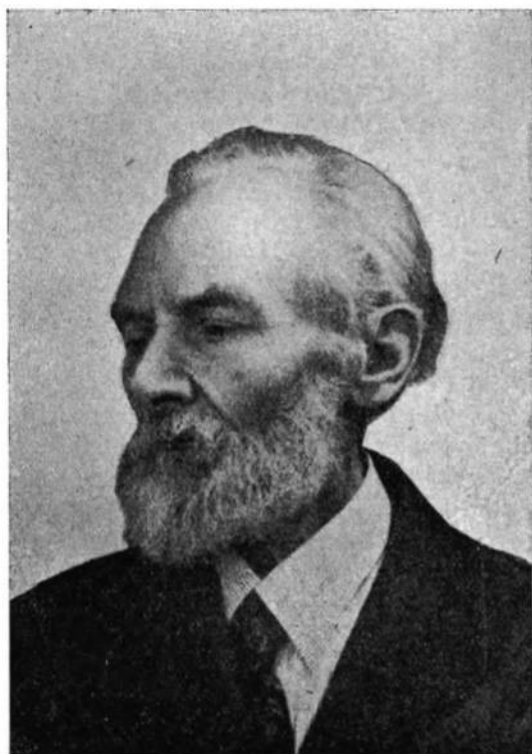
"Проблема Чорного моря, як і збудження інтересу до нього нашого громадянства - це справа незвичайної ваги. Наша еліта колись вбила в голову усім українцям, що ми гречкосії і це загальмувало наш розвиток. Місто, море, промисл - все це стало якесь далеке від українства".

Проф. Др. В. СІЧИНСЬКИЙ. /Див. "Чорноморський Збірник", II, Одеса 1942, сторн. 46/.

А в т о р с ь к і   п р а в а   з а с т е р е ж е н і

.

.

Трощинск. Т. Улобаев

І В А Н Ш О В Г Е Н І В

/Біо-бібліографічні матеріали/

Із квітня ц.р. упокоївся в Данцігу на 69-му році життя, після тяжкої, від кількох років з перервами триваючої недуги легенів, відомий в Україні та на еміграції видатний український вчений і суспільний діяч, Професор, Інженер Іван Шовгенів.

Небіжчик народився дня 25.ІХ.1874 р.в українсько-черкеській з походження родині, в селі Кам'янці, Купянського повіту, на Харківщині.

У 1893 р.Покійний закінчив з відзначенням реальну школу в Ізюмі, після чого подався на високі студії до Інституту Комунікації в Петербурзі.

У 1899 р.закінчив також з відзначенням цю високу школу з дипломом інженера комунікації.

Від 1899 до 1910 р.працював, а згодом кермував різними гідротехнічними роботами на судноплавних ріках Східньої Європи - Волзі,Оці та Москві. При кінці займав вже посаду державного інспектора судно-плавства.

Небіжчик від самого початку своєї технічної праці виявляв себе не тільки як здібний інженер та керівник, але й як теоретик-знавець своєї ділянки. Наслідком цього появилися перші його друковані праці в царині теорії і практики водного господарства:/1/Виправительня работи на II групє перекатов р.Волги, С.Петербург 1901 та /2/Наблюдєнія над ручьєм, влекущїм наноси, С.Петербург 1901.

У 1910 р. виїздить інж.І.Ш. коштом держави на дальші студії до Німеччини, після чого виходить його книжка :/3/Гідротехніческія работи в Германії, Москва 1911.

На протязі 1910 до 1918 р. інж.І.Ш. працював в царині меліорації. Був з початку керманієм меліораційних дослідів у Рос.Туркестані на ріці Сир-Дар'ї, а потім кілька років інспектором меліорації та заступником директора меліораційного відділу у Петербурзі.Одночасно, будучи Доцентом Петербурзької Політехніки, викладав він водні й водногосподарські дисципліни та головував в Комісії, що оцінювала дипломові праці абсольтентів. В міжчасі /1913/ їздив проф.І.Ш.на державний кошт до Спол.Станів Півн.Америци,де студіював ведєння меліораційних, переважно ірїгаційних робіт.Наслідком цього була його /4/Зраця:Землечерпаніє при меліоратївних работах /Див.Ежегодник Отдела Земельних Улучшенїй/,С.Петербург 1913.

На цій високій державній посаді у Петербурзі застала Професора революція 1917 року та відродження Української Державности.Небіжчик негайно переїздить до Києва та обіймає при Українському тодішньому уряді провід відділу водних робіт. Відтоді /1918/ аж до 1922 року Професор не покладаючи рук, всестороннє організує водне господарство України, викладаючи одночасно яко Професор на Київській Політехніці, працюючи у Меліораційній Спільці при Всеукр.Академії Наук та беручи близьку участь в державно-організаційних працях Українського Уряду. І так до остатку, аж будучи вже міністром У.Н.Р., опиняється разом з останками Української Армії на еміграції в Польщі.

Але й тут невстигший організатор новітньої технічної України, не перестав працювати в цьому напрямі. Разом з іншими інженерами та техніками виїздить у 1922 році до Чехословаччини, стає як Ректор на чолі Української Господарської Академії в Подєбрадах. В короткому часі організує довкола себе понад 120 осіб українського і чеського висококільного педагогічного персоналу й впродовж 1922-1928 р.р. випускає в світ біля 600 українських інженерів не тільки добрих знавців свого фаху, але одночасно й свідомих громадян з Всеукраїнським світоглядом, належито підготованих до організації Української Державности. Одночасно був він справжнім батьком-опікуном численної української молоді, якої більше тисячі перекотилося через Академію підчас його там голосування.

На протязі цих шести років велетенських зусиль над організацією цієї першої Української високої політехнічної школи, будучи кілька разів довголітнім її ректором та професором кількох предметів з царини водного господарства, Покійний склав низку відповідних розвідок і підручників: /5/ Аналітична геометрія на площі, Подєбради 1923, /6/ Гідравліка, Ч. I. Гідростатика, Подєбради 1923, /7/ Водне господарство на Україні, Прага 1923, /8/ Гідрологія, Подєбради 1924, /9/ Курс гідротехніки Ч. I, Подєбради 1926, /10/ Сільсько-господарська гідротехніка, Подєбради 1926, /11/ Гідравліка Ч. II. Гідромеханіка, Подєбради 1927, /12/ Криві підпору та зниження, Подєбради 1927, /13/ Механічна подібність в гідротехніці, Подєбради 1927, /14/ Гідравліка підземних вод, Прага 1929.

В той же час викладав Небіжчик як професор-гість на Чеській Політехніці у Празі.

У 1928 р., наслідком ступневої ліквідації Академії, Проф. І. Шовгенів виїздить до кол. Польщі, де засновує приватне бюро меліораційних проектів.

У 1929 р. тодішній польський уряд, використовуючи довголітній досвід та знання Покійного, закликав його до праці в Міністерстві Хліборобства. Тут на протязі майже десяти літ /1929-1939/ Професор працював яко контрактовий Інспектор меліораційних праць та проектів.

Змушений як емігрант працювати для шматка хліба в польській державній установі, не занедбував Професор і своїх українських громадянських обов'язків. Він бере активний уділ в працях Українського Наукового Інституту у Варшаві, де проводить семінарійними працями молодих співробітників Інституту та оголошує низку розвідок, статей та окремих книжок з різних ділянок водного господарства: /15/ Норми при проектуванні осушення земель відкритими каналами і дренажними рурама /Вісті Спілки Інженерів та Техніків укр. емігрантів у Польщі/, Варшава 1930, /16/ Проектування ступнів та меліораційних ровів /Технічні Вісті/, Львів 1931, /17/ До питання про використання вітру при меліорації земель /Український Інженер/, Подєбради 1931, /18/ Silniki wietrzne, Warszawa 1932, /19/ Водне господарство в басейні р. Дніпра на Україні, Варшава 1934, /20/ Повені на Україні і способи боротьби з ними /Сучасні проблеми економіки України/ Т. II/, Варшава 1936, /21/ O racjonalnym profilu wałów ochronnych /Gospodarka Wodna/, Warszawa 1935, /22/ Przyczynek do obliczania prędkości i przepływu wód gruntowych /Inżynierja rolna/, Warszawa 1929, /23/ Przyczynek do ustalenia katastrofalnych przepływów oraz odpowiednich poziomów zwierciadła wody w potokach /gospodarka wodna/, Warszawa 1936, /24/ o przekroju poprzecznym wałów ochronnych wzdłuż średniej i dolnej Wisły /Przegląd Meljoracyjny/, Warszawa 1936, /25/ Energetyczne znaczenie wiatrów w Polsce, Warszawa 1936, /26/ O sposobach wyznaczenia spływu wysokich wód letnich /Przegląd Meljoracyjny/, Warszawa 1937, /27/ O minimalnym promieniu żuków na rzekach nieżeglowych /Przegląd Meljoracyjny/, Warszawa, 1938, /28/ Silniki wietrzne /Zycie rolnicze/, Warszawa 1937, /29/ Organizacja robót meljoracyjnych w Czechosłowacji /Gospodarka Wodna/, Warszawa 1938.

З початком сучасної війни Професор знову віджив, сподівався та готувався до розпочаття праць на хосен Рідного Краю. Сподівався, що німецька влада оцінить та використає його знання й досвід як в царині місцевого - польського водного господарства, так і в майбутности українського. Тому, хоч будучи вже від 1939 р. на емеритурі, складає він, в порозумінню з відповідними німецькими чинниками, до друку обсягну фахову працю в німецькій мові /30/"Uber die Izolinien der mittleren jährlichen Abflussmengen in Gebieten der Flüsse: Warthe, Weichsel, Memel und Pregol. Warschau 1940 /Mit der Karte/.

Одночасно впродовж 1940-42 р. Покійний бере активний уділ в працях зреформованого Українського Наукового Інституту у Варшаві, де друкує дві розвідки: /31/ Енергетичні ресурси на українських землях Європи, Варшава 1940. /32/ Водне господарство на українських землях в Європі, Варшава 1941.

Складає низку меморіалів-праць для німецької влади в справах: /33/ "Організації водного господарства в УРСР, в б. Польщі, в б. Чехословащині, в Італії та в Німеччині" та /34/ "Організації комунікації в Україні", що малися вийти друком, державним коштом, в німецькій і українській мовах.

Одночасно Професор бере активний уділ, як Почесний Голова, в діяльності Союзу Українських Інженерів і Техніків у Варшаві. Між іншим, на з'їзді українських інженерів у 1941 р. у Варшаві виголошує відчит про /35/ "Вищу технічну освіту в Україні та потребу закладення Української Господарської Академії в Генеральній Губернії" - з осідком у Пулавах.

Але старечий вік та тяжка недуга, котра що раз то більше давалася в знаки, не давали Професорові змоги здійснити його світлі думки відповідними практичними, організаційними посувами. Не зважаючи на це, Професор, перебуваючи в тяжких матеріальних обставинах та все більше підупадаючи на здоров'я, все ж таки бере уділ від 1941 р. у новозаснованому Українському Чорноморському Інституті, оден час головуєчи у ньому та оголошуєчи друком праці з Понтознавства: /36/ Чорне Море. Гідрографічний нарис Чорного моря та його басейну, Варшава 1941, /37/ Загальний план праць Українського Чорноморського Інституту /Український Чорноморський Інститут/, Варшава 1941.

Одночасно з цим на заклик У.Н.О. Професор стає на чолі "Видавничої Комісії Публічних Робіт", притягає до праці групу українських інженерів-фаховців /Нестеренко син і батько, Котар, Швед, Биківський, Глуківський, Грабина і інші/, що видають під його керівництвом низку цікавих праць організаційного характеру з різних ділянок техніки.

В звязку з цим Професор оголосив також друком /38/ статтю: "Схема організації водного господарства в Україні" /Технічно-господарський Вісник/, Прага 1941, та /39/ Докладну записку в справі організації Міністерства Публічних Робіт, Прага 1942.

Але, не дивлячись на цю багатосторонню працю для Рідного Краю, матеріальні злидні дошкуляли що раз то більше. Підупадаючий на силах Професор, не маючи змоги відповідно заробляти на життя, був примушений раз у раз користати зі суспільної допомоги. Його діяльна, незалежна та шляхотна натура не могла погодитися з таким станом річей. Бачучи, що можливість працювати на Рідній Землі затягається та не маючи змоги знайти на місці відповідної праці по своєму фаху, Небіжчик приймає запропоновану йому посаду у центрально-господарському водному уряді в Данцігу й виїздить туди з початком 1942 року.

Професор знав, що їде на тяжку працю, у гіршому для нього кліматі, але він хотів бути по давньому матеріально незалежною людиною, не їсти ласкавого громадського хліба, хотів здала перебути лиху годину, щоби в слушний час знову стати до праці для добра України. Зрештою, мав задоволення сумлінного та прихильного шефа й дуже цікаву для себе, як спеціаліста, високої марки водних справ, дослідчу працю в Данцігській пристані.

На протязі 1942 р. Професор постійно перебував у контакті з багатьома

українськими урядовими, громадськими й науковими чинниками та особами й установами, з котрими співпрацював або керував їхніми працями, чи то шляхом кореспонденції, чи надсилаючи їм різного роду вказівки й матеріали. Наприклад, брав активний уділ в працях Комітету по святкуванню 20-літнього звільненні Української Господарської Академії та умістив відповідну розвідку в I-му томі "Ювілейного Збірника" /40/.

Працюючи у Водному Уряді в Данцігу, Професор виготовив у німецькій мові кілька фахових праць з царини водного господарства. Одна з них /41/ була представлена відповідному Німецькому Міністерству й Професор дістав за це відзначення.

Загалом на протязі 1901-1943 р.р. Проф. Інж. І. Шовгенів оголосив друком біля 50 більших праць та кількадесят статтів в українській, московській, чеській, польській та німецькій мовах з різних галузів водного господарства. Окрім того, кілька праць ще залишилося в рукописах.

Але, як було вже згадано, тяжка праця й клімат все більше йому дошкуляли. В осени 1942 р. Професор під час об'їзду порту сильно простудився і від того часу ще більше занедужав. Від початку 1943 р. працював, за дозволом влади, вже не в б'єрі, а тільки у себе вдома. Останніми часами вільні від урядової праці та приступів недуги хвилини Професор присвячував обдумуванню та складанню свого, як він зник говорити, з а п о - в і т у майбутнім поколінням українських інженерів.

З цєю метою він порядкував та доповнював деякі зі своїх статтів з царини водного господарства, що були розкидані по різних видавництвах, щоб скласти з них /49/ "Збірну праць", що була б за підручника для молодих інженерів при виконванні різних гідротехнічних робіт.

Крім того, взявся він за складення /43/ "Докладної записки про організацію Української Морської Академії у Севастополі". Цю Вищу Українську Морську Школу проектував він скласти з трьох факультетів: I - теоретично-господарського, II - суднобудівничого та III - портового. Завданням її було виховати кадри українських морських інженерів-організаторів в майбутньому Чорноморській Україні.

В ці останні свої праці хотів він втілити весь свій довголітній досвід знавця водних справ України, організатора та педагога.

При ній застала його смерть.

Честь його пам'яті!

Лев Биковський.

НАПРЯМНІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВИСОКОШКІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.

/ В порядку дискусії /.

I.

Провідник б.Української Карпатської Держави Проф.Др.А.В о л е ш и н щойно оголосив друком вартісну дискусійну розвідку "Про шкільне право будучої Української Держави" /Див."Науковий Збірник Укр.В.Університету в Празі",Т.ІІІ.Прага 1942,сторн.100-113 і окрема відбитка - Прага 1942,16 стор./

Вельмиповажаний автор обговорив переважно проблеми нижчого та середнього шкільництва, мало уділяючи місця справам високого шкільництва.

Не узяв до уваги цього важливого питання також і "Збірка еляборатів" під назвою "Напрямні, система і програми Української національної школи" /ін 4°, 125 стор./, що її видало під ред.Проф.Др.Л.Б і л е ц ь к о г о Наукове Видавництво У.Н.О. у Празі року 1941.

Тому дозволяю собі взяти в цій справі голос.

II.

Пскликуючись на вищезгадані праці, виходимо з постуляту, що організація шкільництва України повинна бути гармонійно розбудована кількісно й якісно, поземо й прямовісно в межах повіту /округи, або виділеного міста/ мережа нижчого шкільництва, в межах землі /области, краю/ - мережа середнього шкільництва та в межах держави - вище шкільництво.

Скрім того, додаймо від себе, всі три щаблі Українського шкільництва можуть і повинні сягати навіть поза межі держави скрізь там, де живе Український нарід.

Організаційна різниця між цими трьома щаблями шкільництва полягає в тому, що: 1/нижче шкільництво становить суцільну організацію в межах повіту, 2/середнє - в межах землі, а 3/високе в межах цілої держави.

Цим окреслюються також і завдання, що ставляться кожному з цих щаблів: заспокоєння інтересів менш чи більш місцевих та загальних, національно-державних. З підвищенням щабля поширюється також коло заінтересованих та далекосяжності цілей у вихованню й школенню.

III.

Високе шкільництво безперечно ділає на найдальшу мету. Воно є носієм державно-національних ідеалів. Воно є важливим знаряддям творення провідної верствки, під проводом котрої наш нарід мотиме реалізувати історичні завдання України.

Вишкіл цих керманичів відбувається в загальних школах - університетах та спеціальних - політехніках різного роду.

Ритм життя цілого народу в його національно-державних змаганнях найбільше зівпадає з організаційним ритмом високого шкільництва, а навіть в багатьох випадках залежить від останнього.

Понад високим шкільництвом, що має вищезгадані прикладні завдання, стоять установи для плекання науки: краєві /земські/ наукові товариства та ріжні Науковс дослідні Інститути на чолі з Всеукраїнською Академією Наук. Вони покликані також до виховування наукових сил.

IV.

Організація високого шкільництва України повинна, на наш погляд, відповідати не тільки с у ч а с н и м потребам нації у викваліфікованих співробітниках всякого роду, але й передбачати відповідні потреби в м а й б у т н ь о м у.

Майбутня нашого народу випливає з його великопростірної експансії переважно в південно-східньому напрямі. Наслідком цієї історично-колонізаційної тенденції прийматиме з часом очевидно послідовно такі форми:

С у х о д о л о в о ї великодержавности, що витвориться в процесі достаточного закріплення нашого народу на просторах від Карпат і Дунаю на Кавказ і Каспій з потенцією нині біля 50-60 /?/ мільонів людности, займаючи біля 1 мільона кв.кілометрів /Див.Ю.Л и п а: Призначення України, Львів 1918.- Ст.Р у д н и ц ь к и й: Українська справа зі становища політичної географії, Берлін 1923.- В.К у б і й о в и ч: Географія Українських і суміжних земель, Львів 1938.- Ос.Г у б ч а к: До Української Імперії, у Збірнику "За Велич Нації", Львів 1928/.

М о р с ь к о ї великодержавности, що становитиме продовження того ж історичного з часом експансійного процесу. Спостерігаємо, що Українська експансія в діях і думках вже й тепер переливається поза межі суходолу.

"Відповідні студії, каже проф.С.Рудницький, викажуть, що в безпосередньому положенні України над Чорним морем, в обставині, що ціла половина чорноморських берегів належить до суцільної української території, лежить запорука великої політично-географічної ролі України вже в найближчій будучині..." Звідциля ця будучину України консеквентно передбачаємо в формі **м о р с ь к о ї**, тоб-то **ч о р н о м о р с ь к о ї** великодержавности, що обійматиме весь Чорноморський Простір довкруги Чорного моря /біля 3 мільонів кв.кілометрів/ з потенцією вже нині біля 140-150 мільонів людности, а в тому біля 35% українців./Див. Ю.Л и п а: Чорноморська Доктрина, 2-ге вид., Одеса 1942.- Ю.Л и п а, Л.Б и к о в с ь к и й: Чорноморський Простір, Атлас, Одеса 1941, І.Ш о в г е н і в: Чорне море, Варшава 1941.- Український Чорноморський Інститут, Варшава 1941/.

О к е а н і ч н о ї великодержавности - що наступить в дальшій геополітичній консеквенції наслідком розвитку та поширення Чорноморської Української Великодержавности.

Первні майбутньої Чорноморської та Океанічної України закладені в сучасній геополітичній ситуації. Проф.С.Рудницький звернув вже давно увагу на те, що "з Україною тратить Росія ціле запілля Чорного моря й Кавказького Істму, яке було виразною випадовою позицією проти Середземного моря й Передньої Азії..." Наслідком цього України, яко спадкоємиця б.Росії, опиняється в своїй експансії над берегами Індійського Океану.

Говорячи мовою практика-політика стремить стати з часом - **О к е а н і ч н о ю** Великодержавою, що обійматиме увесь Український Океанічний Простір на біля 15 мільонах кв.кілометрів, з людністю вже нині біля 300 мільонів душ! /Див.Ст.Р у д н и ц ь к и й: Українська справа зі становища політичної географії, Берлін 1923.- Л.Б и к о в с ь к и й: Великодержавні проблеми України, Одеса 1942.- Ю.Л и п а: Емоційні первні в Чорноморському світогляді, Одеса 1942/.

Послідовність та напрямок щойно згаданих Українських розвоєвих історично-державних фаз в майбутньому обумовлюється не тільки від тисячі літ триваючою, що раз то міцнішою, Українською експансією на Південний Схід, але й тим же Всеукраїнсько-традиційним історичним процесом, що ділав до того часу на цих просторах, ведучи від океанічної великодержавности /Імперія Олександра Великого/, до Чорноморської /Понтійська Імперія Мітридата VI Євпатора/, та Суходолової /Імперія Володимира Великого/.

Головний Всеукраїнський актуальний колонізаційно-експансійний напрямок-стрижень, що лучить вже нині ці три фази Української Великодержавности: суходолову, чорноморську й океанічну, йде переважно суходолом по лінії: Україна - Кавказ - Іран, - скерований, як було сказано вище, на Південний Схід.

V.

Високошкільна політика України є спеціальною, складовою частиною загальної Всеукраїнської Національної Великодержавної політики. Тому вона повинна брати під увагу хід цього відвічного історичного процесу. "Мусимо мати, каже дослідник, підстави до реальної дії на століття. Мусимо мати глибший суто-український погляд на політику помимо тих чи інших кон'юктур./Див.Ю.Липа: Чорноморський Простір. Атлас, Одеса 1941/.

Окрім щойно згаданого відвічного суто-українського змісту, повинна наша високошкільна політика визначатися й великопростірністю, співзгичною з загальним національно-державним ритмом українського життя. "...За великопростірною експанзією, каже інший дослідник, не могла ще досі слідувати великопростірність політичної думки. Вона щойно наново зароджується в українському народі..." /Див.Ст.Рудницький: Українська справа зі становища політичної географії, Берлін 1923/.

Така Всеукраїнська та великопросторна високошкільна політика повинна реалізуватися з боку організаційного тими ж методами, що й Українське загальне державне будівництво. Останнє повинно узгляднювати новітні світові методи державного й суспільного будівництва: німецького, японського, американського. Тут скрізь панує велитенський розмах в часі й просторі: організуються на століття вперед, на величезних просторах, опрують масами, далекосяжними перспективами, новітньою технікою, то що.

Отже, реасумуючи - наша високошкільна політика таксамо може тільки тоді дати бажані для нас наслідки, як що її організаційний ритм буде скоординований з ритмом Всеукраїнського загального національно-державного будівництва і навпаки, а цей в свою чергу відповідатиме світовим нині практикованим методам великопростірного господарства й політики.

VI.

Українське високе шкільництво повинно з одного боку передбачати хід історичного процесу, а з другого всебічно відповідати сучасним великопросторовим та технічним вимогам життя.

Звичайно, що організація високого шкільництва в кожній з цих трьох фаз розвитку нашого національно-державного будівництва буде очевидячки кожночасно пристосована до тодішніх потреб. Вона різнитиметься девчому від попередніх фаз, не кажучи вже про те, що різнманітність і кількість шкіл постійно зростатиме. Але одночасно мають вони спільні повсякчасні прикмети, притаманні їм всім в межах часу й простору, про які йде мова.

Вміла, передбачлива організація завчасу відповідного високого шкільництва, що витворюватиме кадри еліти-керманців культурного, суспільного, господарського й політичного життя, сприятиме швидчому й кращому розвоєві нашого великодержавного буття та послідовному осягненню всіх його щойно згаданих фаз.

Звідцидя впливають вимоги, яким повинна вже нині відповідати організація українського високого шкільництва.

Воно повинно вповні заспоковувати не тільки сучасні потреби в численних кадрах висококваліфікованих урядовців, військовиків, техніків, політиків, економістів, громадських діячів, педагогів і т.п. носіїв та реалізаторів Всеукраїнських Великодержавних ідеалів, але й узгляднювати вже нині в зародку всі потреби майбутніх фаз нашого великодержавного життя - виховати кадри високошкільної молоді з Всеукраїнським Великодержавницьким Чорноморським та Океанічним світоглядом, виховувати практичних діячів у всіх ділянках життя, що могтимуть здійснити чином цей Всеукраїнський Великопростірний світогляд.

Функціонування нашого високо-шкільного апарату полягатиме у ступнево-му з бігом п'ятиліток /чотирихліток чи десятиліток/ розгортанню його в що раз то більшому та всесторонньому мірві. Високе шкільництво таким чином повинно бути важливим знаряддям раціонального поширення нашого народу по

всьому його життєвому просторі.

VII.

Переходячи до конкретного планування української високошкільної справи, годі нині докладно говорити про типи й кількість потрібних Україні високих шкіл, тому що після сучасного лихоліття, стан нашого краю і його потреби та статистика населення, а тому й статистика абсолютів середніх шкіл - кандидатів на слухачів високих шкіл, нам ще не відома.

Можна подекуди побічно спробувати окреслити кількість шкіл в залежності від їх правдоподібного розміщення, так щоби приблизно на кожну землю /край/ припадала одна висока школа, разом біля 30-35 шкіл різного типу. /Див.Проф.Л.Шрамченко: Матеріали до питання адміністраційного поділу України. Прага 1941. Вид.УНО/.

В сукупності всі типи шкіл повинні творити своїми факультетами гармонійну цілість, відповідавчу згаданим потребам Всеукраїнського життя.

Серед цих типів повинні переважати школи, відповідаючі його динамічним потребам. "Наша еліта, каже Проф.Др.В.Січинський, колись вбила в голову всім українцям, що ми гречкосії й це загальмувало наш розвиток. Місто, море, промисл - все це стало якесь далеке від українства". /Див."Чорноморський Збірник", II, Одеса 1942, стор.46/.

Упромисловлення та маринізація України вимагають відповідного навчання високого шкільництва. Сільськогосподарські й гуманістичні школи мають місцевий характер, школячи фахівців здебільшого для потреб свого краю. Натомість технічні, морські й економічні школи різного типу випускають провідні кадри не тільки для свого краю, але й на експорт, в цілях плянної експансії.

Говорячи про мінімальну кількість /35/ високих шкіл різних типів, треба зробити додаткову поправку на поскремі великі міста, що матимуть скупчення шкіл.

Загалом можна вважати, що підчас суходолової великої одержавности Україна, на протязі найближчих пару десятків літ, повинна мати біля 50 високих шкіл.

На першому місці, по традиції й кількості готової професури, стоять університети, що повинні складатися з таких досі прийнятих факультетів: 1/Гуманістичних /мова, історія, письменство/, 2/Природописних /математика, фізика, хемія, природа і т.д./, 3/Суспільних /право, економія, адміністрація, то що/, 4/Богословських /з увзглядненням всіх релігій України та майбутньої Всеукраїнської об'єднуючої релігії/, 5/Педагогічних, 6/Книгознавчих /на межі з політехнікою/, то що.

Вищезгадані геополітичні Всеукраїнські Великодержавні перспективи вимагають закладання ще слідуєчих факультетів: 7/Понтознавства /чорноморських/, 8/Сходознавства /передовсім Західня, а потім і Східня Азія/, 9/Кавказознавства, 10/Балканознавства, то що.

Приблизне розміщення університетів в різних сполуках факультетів було би мабуть в 12 слідуєчих містах: Ужгород, Чернівці, Львів, Київ, Сдеса, Січеслав, Севастопіль, Харків, Ростів, Катеринодар, Саратів, Владикавказ.

Приблизне розміщення 8 Академій Мистецтв - Львів, Київ, Харків, Одеса, Ростів, Катеринодар, Ялта, Владикавказ.

Приблизне розміщення 6 Морських Інститутів /Академій з факультетами: 1/теоретично-господарським, 2/суднобудівництва, 3/портовим, 4/судноведення, то що/ - Одеса, Миколаїв, Севастопіль, Маріупіль, Новоросійське, Серебряковська, що знаходяться у входу майбутнього Маничського водного шляху до Каспійського моря, матиме згодом більше значіння, ніж Астрахань.

Приблизне розміщення біля 10 т.зв."повних" політехнік: Львів, Київ, Одеса, Січеслав, Харків, Керч, Ростів, Новоросійське, Царицин, /важливе вузлове технічно-торговельне місто, що знаходиться на сполуці майбутнього Волго-Донського каналу з Волгою/ та Владикавказ - на порозі Кавказу /важливий осередок гірських народів, місто-призначенням якого є збудувати через

гори українську залізницю: Владикавказ - Тбілісі/.

Решта, себ-то біля 15-20 "самостійних" шкіл була б поокремі: Медичні Інститути, Сільсько-господарські, Гірничі, Педагогічні, Економічні, Меліоративні, Кемовальські, Мірничі, Військові, Водного господарства і т. п. - Інститути, Академії або т.зв. "непевні" Політехніки./Див. Ст. С і р о п о л к о: Народня Освіта Радянської України, Варшава 1934/.

VIII.

Розміщення цих шкіл, не згадуючи про великоміські осередки, вже нині повинно узгляднювати м о р с ь к і т е н д е н ц і ї в розвитку України. Всі більші сучасні й майбутні чорноморські порти й причорноморські міста повинні мати високі школи. Тут повинно зосереджуватися не тільки економічне, але й культурне життя України./Напр. с у ч а с н і: Одеса, Миколаїв, Херсон /Олешки/, Кривий Ріг, Мелітопіль, Запоріжжя, Хвівка, Луганське, Бердянське, Маріупіль, Таганріг, Рostів, Новоросійське, Катеринодар, Туапсе, Ставропіль, Астрахань, то що. М а й б у т н і: Скадовське, Хорли, Благовіщенська в гирлі Кубані /Див. P. S u l a t u s k i. Kubań, Warszawa 1930/, Серебряковська /у входу майбутнього Маничського водного шляху до Каспійського моря/, то що.

Особливо це торкається Тавриди /Криму/. "Тепер і на будуче політично-географічне значіння Тавриди для України дуже велике, каже Проф. Ст. Рудницький, без володіння Тавридою вже не могутність, а й самостійність Української держави мусить бути проблематична". /Україна зі становища політичної географії. Берлін 1923/.

Розвиток Причорноморської смуги України означатиме перший ступінь до м о р с ь к о ї ф а з и нашої великодержавности.

Центрографічним осередком Пентійської /Чорноморської/ України, що обійматиме увесь Чорноморський Простір, є Таврида.

Тому обсадження Тавриди - цього осередка-ключа Чорноморського Простору завчасу українськими високими школами має для нас першорядне значіння. Досі були закладені в Тавриді такі високі школи:

1. Університет - у Симферополі,
2. Мед. Інститут "
3. С.-г. Інститут "
4. Педагогічний Інст. "

Слід негайно закласти ще:

5. Морську Політехніку /Академію/ у Севастеполі,
6. Повну Політехніку в Керчі,
7. Академію Мистецтв у Ялті, /?/
8. Економічний Інститут у Феодосії /?/.

IX.

Одночасне мережа українських високих шкіл повинна вже нині передбачати також і о к е а н і ч н і т е н д е н ц і ї України, себ-то стремління до створення через Кавказ та Іран Океанічної Української Великодержави.

Головним су-одолевим стрижнем океанічної експансії України є шлях /залізнична магістраль/: Україна - Кавказ - Іран.

Тому у всіх головних осередках вздовж цієї магістралі повинні бути заздалегідь засновані українські високі школи з все зростаючою кількістю факультетів, професури й слухачів.

Отже у Києві, Січеславі, Квівці, Ростові, Катеринодарі, Ставрополі, Пятигорському, Владикавказі, Тбілісі, Ерівані, Тебризі, Тегерані й Пендер Шапурі /над Іранським заливом/ повинні бути заздалегідь засновані українські університети й політехніки з факультетами, відповідаючими місцевим потребам.

Мавчи на увазі, що центрографічний осередок Української Океанічної Великодержави лежатиме десь мабуть на перехресті ліній: Баку - Тбілісі -

Батумі і Владикавказ - Тбілісі - Ерівань, мусимо завчасу в Баку, Батумі, Поті й Сухумі теж закласти свої високошкільні осередки.

Х.

Таким чином мінімальна кількість українських високих шкіл всіх типів потрібна на протязі перших 4-3 десятиліть для заспокоєння сучасних потреб суходолової, морської та океанічної України, повинна бути доведена що найменше до числа 60.

Приймаючи пересічно по 4 факультети на школу, матимемо біля 240 факультетів з відповідними спеціалізаціями.

Рахуючи біля 20 кафедр на факультет, матимемо біля 4800 кафедр.

При кожній кафедрі що найменше по 3 особи педагогічного персоналу, разом потрібуватимемо біля 14400 професорів, доцентів, асистентів, лаборантів.

По приблизному обчисленню у 1932 р. на Всеукраїнських землях було біля 11-12.000 наукових співробітників, що одночасно виконували обовязки високошкільного педагогічного персоналу всіх родів і ступенів /Див. Ст. С і р о л к о: Народня Освіта на Советській Україні, Варшава 1934/. На підставі непевних відомостей з біжучої преси, можемо здогадуватися, що на початку 1943 р. ця кількість персоналу зменшилася до 2.000 - 3.000 осіб /?/.

Кількість слухачів на 4-річному факультеті можна числити біля 400-500, разом на школу біля 2.000. Отже загалом постійно по всіх 60 школах вчитиметься біля 120.000 слухачів.

ХІ.

Так схематично виглядає спроба представити потреби й організаційний програм, цеб-то політику Українського високого шкільництва, в світлі Чорноморської та Океанічної проблеми України.

Може де хто скаже, що все це занадто сміливі й глибокі задуми, майже нереальні, бо вимагають велитенських зусиль для їх здійснення. Але проте вони цілком відповідають "величі самих змагань пробудженого українського народу" /Див. І. М а з е п а: Україна в огні й бурі революції. 1917-1921. Т.І. Прага 1942/, та завданням, що їх ставляє історія перед нашою нацією.

В межах Української Держави згадані Українські високі школи з Українською викладовою мовою та Українськи по змісту навчання, повинні бути державні. Поза межами України наразі приватно-державні, закладені в порозумінні з урядами відповідних держав.

Ці школи були б осередками-носіями всестороннього Українського культурного, суспільного, економічного й політичного впливу, засобом навязання ближчих відносин з тамошнім суспільством.

Вони були б одночасно середником, що сприяв би творенню Чорноморської, а згодом Океанічної спільноти народів під українським проводом.

В цей спосіб українське високе шкільництво, допомагаючи всесторон-

ній вищій організації Рідного Краю й всього нашого життєвого простору, стало би поважним первнем у боротьбі "за ту нашу світову місію історичну, яку нам, серед інших націй і держав, дав до виконання Великий Бог на Ним створеній землі..." /В. Л и п и н с ь к и й: Релігія й церква в історії України. Львів, 1933, стор. 23/.

Лев Биковський.

ПРОБЛЕМА ТЕХНІЧНОГО ВИСОКОКІЛЬНИЦТВА

В УКРАЇНІ.

/ В порядку дискусії/.

... Я в дечому не погоджуюся з Вашими плянами. Моя педагогічна практика довела, що во ім'я науки та її поступу краще зосереджувати вищі школи в великих осередках. Тоді одна школа "позичає" у другої ліпші сили, тоді існує "виміна" середників навчання, тоді існує "конкуренція" на науковому ґрунті і нарешті - кошти адміністрації є низькі.

Ви плянуєте навпаки. То значить "свідомо" чи несвідомо простуєте до загальмування національної науки. Бо, скажемо - з моєї практики - Гірнична Академія в Січеславі та Гірнична Академія в Кракові "науково" програвали тому, що діяли не у Києві або Харкові, не в Варшаві... Ліпші професори туди не йшли, а молоді, що подавали надії - звідти втікали... Та й студент йде в такі школи слабший інтелектуально.

А Ви розробляєте: Сімферопіль, Севастопіль, Феодосія. Керч!...

Чому не Новочеркаськ, не Катеринодар? Тільки в ім'я історичних споминів?

Ми маємо на Великій Україні такі природні осередки Вищої школи: Київ-Харків-Одеса-Січеслав. А засим повстали "по непорозумінню" Житомир, Вінниця, Ніжин, Полтава, Кривий Ріг, Єзовка, Сімферопіль. А як додати ще Ростов і Новочеркаськ, де в кожному разі не відчиняв би, то витворяться "наукова саламаха"!

Я думаю, що наука є наукою і під найкращу історію її треба угинати обережно... Наука потребує великих вкладів і розкидатися не вільно!

Що до "політехнік" /в кожному разі не "Академії". Може бути "Академія Наук, "Академія Мистецтв"-це сяко-такое... Але Політехніку не вільно називати Академією... Це обнижує вартість і тягар поняття Академії.../, то вони потребують п е д в і й н е ї опіки. Тому у Великій Україні, на мій погляд, не вільно зараз мріяти про більшу скількість політехнік, як 4: Київ, Харків, Січеслав,.. а четверта-десь треба подумати...перенести Новочеркаську. Але куди? Чи до Єзовки, Новоросійського /торговий порт, будова кораблів, нафта, Кубань!/, чи до Керчи, Одеси, Ростова?

Україна, після моєї думки, потребує: один добрий Гірничий факультет, один Металургічний, один Нафтовий, один Суднобудівельний, один Архітектурний і будівельний, два шляхів, один меліораційний і Геодезії. А до того 4 - механічних, 4 - хемікотехнічних, 4 - агрохімічних та 4 - торговельних. Кожен з них мав би /або й ні!/ підвідділи /спеціалізації/:

Механічний: Будова машин: кітли,

турбіни,

обрабярки.

Електротехніка: сильні й слабкі струми,

телеграф, радіо.

Обробка металів: на гаряче: ливарство, ковальство, вальцювання, спавання.

на зимно: різання, точіння, геблювання, протягування, шліфування, фрезування і т.п.

Будова конструкцій: мости, перекриття, крани, апарати і т.п.

Хемічний: фарби,

споживчі речі, тещі.

неорганічна технологія: кваси, соли, шкло,

цемент, кераміка,

штучні пластичні речі.

Агрономічний: ліс,
----- сільсько-господарська агрономія,
економія, с.-господарства,
рибальство, птахівництво, худоба.
Торговельний: купці,
----- статистика,
рахівництво, адміністрація.

Думаю, що Торговельні Факультети могли б бути в деяких ви-
п е д к а х виділені з Політехнік, але це буде зі шкодок для Торговель-
них Інститутів, бо тоді до них піде слабший педагогічний персонал.

Чужинці нам закидають, що не маємо "професорів". Це особливо відно-
ситься до "політехнічних" професорів. Від професора вимагають признаних
науковим світом кваліфікацій. Мало, як сам себе назве професором!...На-
віть мало, як Держава когось іменує!...Навіть мало, як одна вища школа
дасть доктора "honoris causa". А вимагається докторат, габілітацію!...
Це так, як не можна сподіватися продуктивної синтези від здібної людини,
що скінчила народню школу, занедбала середню освіту, а відразу нахапала-
ся "вищої" спеціальності!...Це буде фахівець, але ділетант!... Я перед-
бачаю в цій ділянці по скінченню війни для нас великі труднощі. Де взяти
людей, ким заімпанувати за границі?... Вчений виховується довго й друдно:
багато "полови" відходить в часі учби!...А ось подивіться довкруги, як
серед нашої полони "песпелите" наставлення!...Платимо багато стипендій,
а студенти складають мало іспитів!... Рентовність "вищої учби" серед на-
ших є здається найменша!... Що року заледви десяток кінчає "з дипломом"
А як дірветься до вищої школи, то починає "бавитися на цілого"!

Мене мало дивує оте "трактовання" нас чужинцями, які все бачуть та
все оцінюють. Тому у мене склалася думка "економії" в планах на
ближче майбутнє, бо "астрономічність" дає добру підставу до образливого
гумору сторонніх глядачів:

Я поділяю всі головні тези "Чорноморського Інституту": Однак думаю,
що Ви захоплюєтесь портами вже занадто; занедбуєте вартість зацілля. Як
буде добре зорганізоване зацілля, то порти будуть жити! Як що ж зацілля
буде економічно хворе, то порти вмиратимуть. Конечно, Чорне море - під
кожним зглядом прекрасне й цінне та важне. Але, як українська земля не
підвищить своєї видатності в два рази, як що Українська Держава не по-
ставить в короткому часі своєї добувальної та оброблючої промисловости
бодай до рівня 1939-40 років, то зле буде портам!... З цим дійсно - тре-
ба спішитися!...

Залучаю Вам в "порядку дискусії" Схему Техн. Високешкільництва в Укра-
їні. Конечно, там є пропуски!...за коротко розважав та не було з ким по-
дискутувати. Тому згори зазначаю, що це є лише "перше наближення".

Приміром, могло б щось бути виділено в "самостійну одиницю". Приміром
не зразку Подєбрядської Академії - п'ята Політехніка в складі Сільсько-
господарського та Торговельно-кооперативного відділів для Кубані або
Криму. Міг би бути доданий ще один Гірничий та ще один Металургічний
відділи з поділом на спеціалізації, який був би окреслений пізніше!

Які факультети і скільки їх потрібно у Великій Україні

В. Черше десятиріччя:

Політехніки:

1. Гірничий /1/. а/Руда, сіль.
б/Нафта - добування.
в/Камінний вугіль.
г/гірниче мірництво.
2. Металургічний /1/. а/Високі печі /домни/.
----- б/Мартени, бессемери й томаси.

- а/Коксівництво.
  - г/Ливарство.
  - д/Легкі метали й стопи.
  - е/Вальцівництво й ковальство.
  - ж/Металознавство й металюграфія.
3. Механічні /4/. а/Будова машин - літаки, самоходи,
----- ківли парові,
турбіни,
Дизеля,
обробярки,
апарати, конструкції.
- б/Електротехніка - слабкий струм /телеграф, телефон, радіо/
сильний струм /електр.станції/.
  - в/Текстильна - ткацтво.
  - г/Технологія металів - ливарство,
ковальство й обр.на гарячо,
конструкції й обробка на зимно.
4. Хемічні /4/. а/Органічна техн.І - Волокно, штучне волокно, фарби,
----- штучна нафра,
дистиляція репи.
- б/Органічна техн.ІІ - Споживчі,
товщі, шкіра, мило,
папір, технольоґія целюльози.
  - в/Неорганічна - кваси, солі,
шкло, порцеляна, цемент, погної, цегла, буд.
матер.
штучні плястичні маси.
5. Агрономічні /4/. а/Лісівництво й технольоґія дерева.
----- б/Рибальство.
- в/Птахівництво.
  - г/Домашня худоба.
  - д/Агрономія - Управа поля.
Насіння. Селекція.
  - е/С.-г.економія, політика й статистика.
6. Торговельні /3/. а/Експорт і імпорт.
----- б/Експедиція і транспорт.
- в/Банки, убезпечальні, консулярні станиці.
  - г/Загальна адміністрація.
  - д/Статистика й економія.
  - е/Кооперація.
7. Шляхи й Комунікація /2/. а/Аеродроми, літаки.
----- б/Морські й річні порти.Меліорація.
- в/Биті дороги. Автостради.
  - г/Мости, віадукти, тунелі.
  - д/залізниці.
8. Архитектура-/2/. а/Цивільна архитектура.
Будівництво. б/Будова міст /каналізація, водопровод, газ і т.и./
----- в/Будова кораблів.
9. Військово- /1/. а/Гази і противогази.
технологічний. б/Вибухові речі.
----- в/Артилерія й амуніція.
- г/Броня й панцир.
  - д/фортифікація й саперна штука.
  - е/Військова політ.економія. Самооборонність.
Самовистарчалність. Теорія тотальної війни.
- У в а г и: факультети 3-8 не конче мали б всі підвідділи: вони могли б
----- входити в різних комбінаціях. Приміром факультет Архит.Буд.в
Києві складався б з 2-х підвідділів: цивільної архит.і будови

міст, а в Одесі має би ще й будову кораблів.
 Так само на М е х а н. факультеті один має би добре розвинений
 підвідділ авіації, другий турбіни, третій - дизеля.
 Х е м і ч н і: один спеціалізується по цукру, другий по штучній
 нафті, третій - пластичні маси, четвертий - штучне волокно.
 Т о р г о в е л ь н і: один лише має відділ консулярний, другий -
 експорт і імпорт.
 Ш л я х і в і К о м у н і к а ц і ї: Порти має та політехніка,
 яка має будову кораблів.

Примірна схема поділу факультетів:

Київ.	Харків.	Січеслав.	Одеса./?/	Катеринодар/?/.
Механічний	Механічний	Гірничий	Механічний	Агрономічний
Хемічний	Хемічний	Металургічний	Хемічний	Торговельний
Архітектура	Агрономічний	Механічний	Агрономічний	
Шляхів	Торговельний	Хемічний	Шляхів	
Агрономічний			Архітектура	
Торговельний				
Військ.Техн.				

У в а г а: Агрономічні й Торговельні факультети, з огляду на їх підруб-
 ----- ність, могли б бути виділені в окремі адміністративні одиниці.
 Але з огляду на кінечність "виміни" професорів, мусіли б бу-
 ти прикріплені до "у н і в е р с и т е т с ь к и х" центрів,
 щоб улегшити використання ліпших професорських сил, приміром професорів
 технології, хемії, фізики, фізико-хемії, природописних наук і т.п.
 Н а з в а: Політехніка, С.-Госп.Політехніка, Торговельна Політехніка.

Проф. Др. Інж. І. Бещенко-Чопівський.

х х
 х

"Від споконвіку й до нині житла на нашій землі обернені
 чолом до Півдня. Тепер духову хату, світогляд, обертасмо лже
 свідомо тільки на Південь!"

/Кріп Л и п а: Міт Півдня. Див. "Чорномор-
 ський Збірник", Одеса 1943/.

М І Т П І В Д Н Я.

I.

П о н я т т я м і т у. Міт, це - назовні найбільш безоглядно діюче уявлення, в нутрі ж людини зв'язаний він з її абсолютними відрухами.

Людина, рід, нарід - переживають його, як усвідомлений зміст свого життя.

Ф і з і о л о г і ч н о - п с и х о л о г і ч н а ш к о л а. Школу цю створив академік Павлов, опирається вона в своїх студіях над психікою людей і звірат, виключно на дуже реальних дослідях, де найбільшу ролю відігравали скальпель, мензурки й годинник.

Школа ця ділить усі відрухи людини, а значить і ціле відчуження життя на дві ділянки: слабших, умовних відрухів і сильніших, абсолютних.

Одні - віддають враження, накинени обставинами й оточенням. Там, знане нам із щоденного життя, плетиво постанов, ускладнень, вирішень і конфліктів. Там грає роль думка, мисль. Там є те, що охоплюємо логікою та спостереженням, що служить до різникування оточення й до вміння жити щоденним життям.

Другі - це те, що держить людину при житті, вияв вегетативних осередків, живло цілої людини. Там є основні речі, яких повставання ще окреслити не вміємо і які логічно себе не проявляють. До цих відрухів людина звертається, коли хоче "знайти себе". Звідти дістає відповідь, найчастіше в образі чи ритмі, як утвердження, як певне прояснення, повноту в нерівності й суєті поверховних відрухів. Ці панівні відрухи - звано за Павловим абсолютними. Абсолютні відрухи, а не думка, дають остаточне вирішення і накази людині в її життєвих посувах, в її дії.

Павлов працював, здавалося б, у найбільш матеріалістичній державі, в СРСР, найбільш матеріалістичними засобами і його теорію вважають за матеріалістичну. Тимчасом сам він був глибоко одуховленою і релігійною людиною.

Не треба дивуватися цьому, - в своїх дослідях дійшов він до біологічно найбільш сильного джерела життя, до самого джерела мітів.

II.

Н а к а з и м і т у. Міт не повстає з щоденности, з тої щоденности, що ми знаєм і контролюєм. Міт не зв'язаний із щоденною логікою.

Зате ще менш подібний він до якоїсь буйної, фантастичної гри мрійників. В нім нема нічого випадкового. Це - дійсність, тільки глибша від щоденної. Це те, що дає людині відчуття сил, які складають її і кермують її життям. Це не жадна байка ані казка.

Та справжня дійсність, це ті глибокі - прагнення, очікування, страхи, які перетикають ціле щоденне "логічне" життя, і є більш справжні, як воно ціле. З цієї справжності виростає міт. Спливає в нім усе з потайних змагань. Витворений з них міт дає відчуття межі життя, докрайности, повноти. Він кличе до дії. Яким чином?

Збільшує життєве напруження найбільш важних | вегетативних |

осередків людини, а ці впливають на посилення цілої життєвої тканини. Так, напр., діє на хвору людину сприйнятий міт про збавителя, про надприродні, надщоденні сили.

Міт найглибше відчуває та людина, яка найбільше відчуває в собі боротьбу сил. Про бої в людині й її душі можна те саме сказати, що й про бої в душі народу. Не в тім річ, щоб одна суперечна сила знищила другу суперечну, а в тім, щоб їх згармонізувати в одну ще більшу силу.

До одности стремить душа людська. Було б дуже пологіливо й негідно - втікати від суперечностей. Не меншим гріхом забивати в собі щось своє і стати калікою з власної вини. Бс ж наказом життя є жити і бути сильним у житті, не втративши многобічності.

Шукати сили в собі, - що то значить? Отже є сили в мені, коли я їх шукаю? Але навіщо ж я їх "шукаю"? Чи ж не можуть вони діяти? Чи ж вони не сили? А коли так, то чому ж ті сили не сильні?

Бо ті сили не мають своєї м і р и. А міру дає їм образ співвідношення їх - коротко, міт.

Це-неправда, що складні натури, це зявище сучасне | "дві душі і більше в одних грудях" |, - лише доля колись була для них ласкавіша.

Колись, чи грек, чи іранець могли спинити розгін тривоги в собі і дати собі відчуття спокійної, внутрішньої одности. Боротьбу сил у собі вони могли вбрати в образ власного міту. Так було довго.

Тимчасом, що сталося? Хто знищив міти одиниць і народів, хто розгубив їх, чому так убого живуть люди в наших часах?...

ІІІ.

П о п е р е д н е с т о л і т т я. Жадне століття не нагромадило стільки книжок, як попереднє. Здавалося б, воно найбільш дало там спасенних мітів.

Тимчасом, сталося не так. Коли вже вісімнадцятий зматеріалізований вік дав розклад попередніх багатствікових мітів, то девятнадцятий - це вже не розклад, це страх перед мітами.

Що є його книжки? Втеча від міту, матеріалізм. Хто бачив під мікроскопом молекулярні частинки, як вони здригаються, біжать, крутяться, підскакують без перестанку, той знає, що є рух Брауна. Власне такий рух описують книжки минулого століття, однаково чи лірика, чи новеля, чи повість, чи як вони там себе звать. Чи ж варті вони уваги хоч би й найталановитіші? В них тільки й є здригання людських матеріальних частинок, пізнавальних п'ятка людськими відчуженнями. Найважливіше в них приходить, як відблиск чогось далекого, чогось між рядками. Решта - безсилість і розпач матеріалізму.

В девятнадцятому столітті бояться міту, - а щоб знищити міти, творять механічне змішання мітів, що досі були відомі.

Чим же ж іншим є це механічне змішання мітів, викладане в школі, в літературі, мистецтві, політиці, - як не їх знищенням? Що як не знищення стилю міста є будувати в нім на зразок усіх досі знаних стилів?

З трудом, навіть, найбільш творча одиниця може собі збудувати свій світогляд, тому розпачливо виглядають на тлі цього століття і Вагнер, і Кіплінг. В політиці - ліберальні націоналізми варті історичних матеріалізмів. Не тільки одиниці, але й цілі народи втрачають лице, все затирається, автоматизується.

З жахом дивляться на це де хто, як Леонт'єв, шукаючи причини в якихось поправках.

Звичайні мислєві системи |зрештою догідні й зручні|, як техніка, система просвіти, комфорт доростають до ніби міту, до змісту життя народів. Вони не є виразом глибокої абсолютної ділянки життя, вони не з живла, це - псевдоміти.

Приходить боротьба псевдомітів, що закінчується вже на наших очах. Вона допроваджує до найбільшого знищення як раз ті групи людей, що впроваджували ці псевдоміти - інтелектуалістів і заможних людей.

Приходить час найбільших живлових нещаст'ї і то дивно, навіть, тепер ще шукати визволу для психіки одиниць і народів у тих псевдомітах, що прагнення до них нищить і руйнує життя. Починаємо пізнавати час живлових нещаст'ї.

IV.

П р и х і д н о в и х м і т і в. Найбільша внутрішня уважність, - це уділ людини в грі живлових нещаст'ї. Тоді тільки видно, яка то мізерія - забіганка і перехвалювання одиниць.

Як мала дитина може підняти великі будівлі, пустити небезпечну воду через греблю, викликати вибух велитенської фортеці, - а далі не знає що робити, так і одиниця провокує, а не вирішує у грі сил.

Запізно пізнають і військо, і вожді, хто їх провадить і хто приділяє землі народам? Запізно, бо тоді, коли видно вже всім, що не їх людські твердження важні.

До пізнання гри тих сил нема іншої дороги, як покора і зближення до свого міту.

Чому покора? Це не образливе слово, це ключ до стану творчого надслухування того, що говорять найглибші голоси. Це - попросту велика уважливність до життя.

Во ж міти помімо всіх заперечень і погрязень у примітивній матеріалізмі, - цілий час діяли і діють тепер серед людей і серед народів. Особливо добре відчуваємо це тепер у грі стихій.

Ми можемо говорити тепер про окремі сили. Вони, як вітри над долинами трав, гнуть цілі простори то в один, то в другий бік. Можемо говорити про ангела Гніву, що блискає, про ангела Голоду, що підводиться, і про демона Знищення, що повзе, про Помсту, що пролітає, і духа Смерти, що наступає.

Такими окресленнями |що ближчі Біблії| докладніше окреслимо сучасність, як усіма теоріями книжнього дев'ятнадцятого століття.

Який же це час, як не явний час мітів? Яка ж це дорога, як не дорога до єдиної, справжньої дійсності, дійсності найглибшого?

Річ іде про живий міт, міт, що діятиметься тепер. Котрий то міт?

Є хемічні реакції, що в них первні зростають і змінюють колір, і температуру, і смак. Власне те, що дає нам тепло, смак і забарвлення, як найбільш життєве в своїй напруженості, - то сучасне.

Бвійти в свій сучасний міт, то найбільше благословенство і визвіл народу. Він знаходить себе.

Нарід, що має свій переживаний міт, має найбільшу повноту свого існування. Жаден інший нарід уже не накинє Йому свого змісту, жадні події - удачі чи невдачі - Його не позбавлять того міту. Лишень фізичне знищення відбере Йому Його міт.

Та й тоді він зістається в історії, як носитель нетлінного

міту. Память про народи, це ж память про їх міти. Деякі ці міти так і зісталися з назвами, як грецькі, римські, єгипетські. Саме ж головне, що міти виповнюють собою. Навіть такі вузькі, порівнюючи, міти, як міти експансії малих народів, що не мають всесвітньої вартости і ті становлять найбільші цінности для них. За ніщо на світі угорець не віддасть свого міту корони св. Стефана і т.п.

Бо вартість міту в тому, що він дає для цілого народу відчуження того, що св.Августин зве ф і н і с кожної речі, дає найбільш насичену границю існування, його г р а н ь.

Врешті й вартість індивідуалізму інакше в світлі живого міту. Тепер ніхто не насмілиться говорити про героїв, що власними людськими силами вивищили себе. Вивищує одиниці тільки зближення до свого міту. Зближення це йде довгими зусиллями, або коротким просвітленням.

Але одиниця стає дійсно великою, тільки втіливши свій міт.

Всі інші великості людські - марні в очах людей, бо люде живуть мітами.

V.

Н а п о р о з і у к р а ї н с ь к о г о м і т у.
Прийде час, "оттоді я все покину і полину до самого Бога", а тимчасом буду з вами, доки не сповните мого заповіту! - це зміст Шевченка. Час Шевченка - це час проповіді нової моралі.

Його проповідь скермована проти старих способів життя дворянства, безоглядности церковної й бюрократичної рутини, самоволі панів і царів. Він і проти свого старого, і проти чужого, хоч би й нового. Тільки своє нове й моральне. На те він і зійшов на землю, щоб показати українцям шляхи очищення.

Ця моральна проповідь прийшла у всі закутки нашої землі, з нею довго змагалися передшевченківські способи життя, але починають вмовкати.

Тимчасом Шевченко тільки вступ до дії, це молитва перед дією.

"Коли хочеш не боятися вогню, - каже стара приказка, - прийми його в свою свідомість".

Шевченко - то вогонь очищення, і Україна ввійшла в той вогонь і є в нім.

Шевченко вказує на свою роль, - як тільки земля його буде остаточно очищена - він відійде, він своє зробив.

Він має вказати шлях до обітованої землі. Заповіт його, - пройдіть цей шлях! Коли ж станете на порозі обітованої, будете йти вже іншою дорогою. Він тужить до обітованої землі, але вона йому неясна і невиразна.

Але ми знаємо, - це міт. І проповідь Шевченка веде до порога брами, до обітованої землі міту.

Шевченко дав моральну підставу сучасному українству, дав вказівки до морального очищення, - але не дав більше. Більше намагалися дати люде Шевченківської доби.

Дві головні течії є в Українцях дотеперішніх часів: приспівувачі і відтягувачі.

Одні відтягують момент ставання народу перед власним мітом. "Нарід не дозрів ще до того; головне, це природне дозрівання; одиниці мусять подождати, аж довершиться природній процес у народі!" Це зміст світогляду Володимира Антоновича, галицького позитивізму, більшости науковців, економістів, політиків.

Другі прикладають більшу вагу до власних амбітних зусиль та до легкості зацеплення мітів у свій нарід. Пригордами приношено ці чужинні міти з усіх боків. Їздив Куліш на захід, сягав думкою аж у Туреччину, в Росію. Сягав Драгоманов аж до Швейцарії.

Менші люде брали перший ліпший псевдоміт девятнадцятого століття, як надзвичайну духову поміч своїм. Останні роки особливо яскраво показали, що може зробити звичайне малпування чужого духа та присвоєвання чужих мітів. Ці останні роки 1914, 1917, 1941 - це все етапи великих передчасних захоплень.

Та одночасно дозрівали міти в самім народі. Передовсім міт фізичного розросту і укладання себе в нові теренові форми.

Але коли б ми ще раз оглянулися на роки 1840-1940, то вразила б нас ця надзвичайна симпатія і розголос чужих мітів і псевдомітів серед української верхівки. Це зявище характеризувало не тільки приспівувачів, але й обережних відтягувачів в справі формації українства. Минуле століття - це століття найбільшого очаровання чужинством в Україні. Такого століття хіба не було в українській історії.

VI.

О п у щ е н н я в с і х м і т і в. "Так мені добре, так мені добре, що добре мені так", - пише один із мільонів молоді, які пішли шукати щастя до чужого міту, і чужої сторони. Це - сучасна мелодь.

Ця мелодь іздила далеко на схід пізнавати його міти і доходила аж до меж океану й Манджурії, пізнавала й захід аж до берегів данських і голландських, - і вертається знов з думкою: там нема наших мітів. Навпаки - чужі міти - страшні й небезпечні в своїм упливі, як біснування. Ті, що їх приносять то тільки біснувати, з яких біси виходять, сповнюють мирні стада і вверчають їх собою у провалля.

Не в тім міти важні, що то - ритм, що то - барви, що то - оповідь і заклик, а тим важні, що то - визвіл.

Те, що в душі сумнівне, те в міті розв'язка.

Як поступити, скажім, із злом, що до мене зближається? Як розпізнати його поведінку, як тим самим знайти і перемогу над ним?

Безпосередня відвага каже, - іди проти зла - простовіч. Ні, каже міт, коли зло є сильніше від тебе, не придивляйся йому простовіч, воно тебе заворожить. Дивись, як відбивається це зло на інших, не йди на доторк з ним. Коли в дзеркалі чистих інших, як у дзеркалі металювого щита, розпізнаєш зло, - то знищи його, як Тезей відрубав голову Медузі, дивлячись на неї в дзеркалі свого щита.

Всіх сучасних Українців можна поділити на тих, що це в полоні мітів з минулого століття, на тих, що втратили всі міти, і на тих, що готові прийняти і нести свій міт.

Гори книжок можна писати про чуттєві суперечности в душі одиниці або в душі народу, - але надарма. Мадна папірова льогіка і педагогіка не поможе, - а визволить міт.

Знайти для себе той справжній міт, - то найважливіше завдання життя. Цілий час його шукаємо, - ходимо по книжки, по кіна, по театри, по оповіді й по казки, а все нам мало. Коли побачимо пролиту кров, велику муку любови, гніву чи вмирання, те підходимо туди, затаївши духа, - є у всім тім якийсь хоч і чужий, але справжній визвіл, - ану ж може і свій міт там знайдемо?

Так само ходимо й по чужих народах, дивимось на їх страждання і триумфи, і шукаємо і примірюємо їх міти, - і відкидаємо.

Чужі - недобрі, а свого не видно. Здається нам - опустили нас усі міти.

Темний Схід - нам, і темний - Захід.

Що приніс нам Схід? Палючі і страшні посушливі вітри, вали

летнього піску, що засинає все зелене, хмари сарани, що все з'їдає і хмари наїздів. То говорить нам голос із давнини.

Про захід із калем говорить голос сучасності. Що від Заходу прийшло?

Життя для о д н о г о зробив незноси мим, покликав тривогу без змісту, самогубство і слабкість, і настровану творчість; життя для д в о х зробив незносимим, покликав низчі інстинкти, плиткі прагнення, плескі взаємовідносини мужини і жінки; життя для в с і х н а с зробив незносимим, поклав нас почуванням понижень, другорядности, самоламання і безвихідности.

Прийняття Заходу, що сталося не так давно, то струс, що, коли він проміне, дасть нам с е б е, але не захід.

Ми - Південь на сході Європи. Нам Схід і Захід - щось окреме.

Нам далека й Північ. Завжди була далека. Коли ми вибирали релігію, то вибрали й її, і знак свого життя - в півдня, - в Єгипті, в Кавказу, в Ориві, навіть, але в Півдня.

Безпосередня Північ - щось випадкове в нашій історії й світогляді. Останнє століття намає в народі, то було передчуття, що зко в Москві зростає і впаде на нас. Т.зв. сепаратизм інтелігенції мав в собі це, а це більше було це видно в утечі мас, що йшли на південь.

В 1919 році прийшла до нас ця безпосередня наша Північ, - посухуна з ідеєю істеричною, нищительною і безнадійною, як московські болота, берізки й голод.

Схід, а потім Північ і Захід прийшли, як допуст, щоб ми були собою.

Ми могли вибирати. Свобода волі й помагає на тому, що вибираємо міти, а раз узявши їх за свої, тримаємо аж до загины. аж вибрали Південь.

VII.

М і т П і в д н я. Від споконвіку й до нині життя на нашій землі обернені чолом до Півдня.

Тепер духову хату, світогляд, обертаємо вже свідомо тільки на Південь!

Чи бачите, як лати цілого величезного краю дивляться вікнами в один бік - на Південь, - це обернене в той бік чоло цілої землі.

В цьому краю не славлять ані сонця, що сходить, ані сонця, що заходить. Його славленням є сонце в зеніті. На домах Воших і на домах княжих - горять символи сонця, блискучі диски. В олтарі на хивоті знак сонця оберігає св.дари [монетранція], він є й на брукатах свіденника, він у формі патерниці несений перед хоругвами. Знаки сонця в зеніті є й на символи вічного життя - писанках, на будівнях, на різьбах і малярствах.

Знак Півдня, знак сонця в зеніті, це знак зосередження, образ серединности. Перед ним бліднуть усі інші символи народів.

Коли наш нарід вибрав свій міт Півдня?

Чи то може тута, що зісталась від переселень з Півдня?

Людські пересели, то плыв рідини. Як густа тепла кров, течуть переселенці, як вулканічна лива, що йде вперед і застає. Пересели обтікають гори, протискаються через гірські просьмики, затікають долини, і стають над ріками, заповнюють собою річні доли. І вітер, що віяв поваторік над Тигром і Євратом овіває ті ж самі лиця і гарби уже над Каспієм, ще за кілька літ обвітряє їх над Доном і Дніпром. Приходить це весна, це п'ять, це десять, це десятки, це сотні весок, - і ось мазанки, що біліли в Месопотамії і в малій Азії, ясно забіліли над великими ріками: Бористеном, Тирасом і Тагаїсом...

Чи то може Південь сам вплинув з високих південних гір у наші долини, і ми вибрали Його?

З Кавказу, з Анатолії, з Ірану, що за Кавказом вищиться, приходили міти.

Той Іран - це джерело духовости давніше і триваліше, від греків і юдеїв. За Геліядою і Юдеою вищиться, як один із храмів - пірамід велитенське П'ято, в своїй духовій давности - монументальне.

Чи земля Дажбога, Іран, є такий далекий від нас? Та з цей вузол гірських хребтів як би завжди звязував у собі розкинені хребти Карпат, Півні, Кавказу, що тигнуться в бік Іранських узгір'їв. Перший Ельбрус, осередок легенд, вітає нас уже на Кавказі, інші Ельбруси видаються вже далі на південь, в Гілянні, в Мазендарані, в Індійському Кавказі, як знаки дороги мітів.

Більше знайдемо в українській землі духових скарбів, звязаних з Півднем, як із західними краями. Близьче нам Каспійське море, як Балтійське. Коли ж пошукаємо найглибших скарбів народньої думи, і найдавніших шляхів віри, то знайдемо над своєю землею образ життєдайного Ірану...

Можемо роздумувати над минулим, але найголовніше це те, що міт Півдня в нас тепер творить життя, - він живий.

В своїй розрості, в своїх державних посувах, ми від тисячоліття йдемо на південь. Ідемо до берегів свого моря.

Зустріч українського суходою з українським морем - це та доба, в якій ми живемо, і це зміст її. "Зустріч з морем!" - це тепер головне. Про дамі не говоримо, хоч знаємо, що то море, то дорога до дальшого розвою міту.

Значіння цього міту все більше зростатиме, як одночасно зростатиме розчарування псевдомітами минулого століття. Вартість Його визначить усе більше збезцінення дотеперішніх вартостей і з півночі, і з заходу. Психологічно беручи - значіння Його тоді буде сто процентове для українського народу, коли наросте знеохочення до життя з діями слабших, умовних відрухів. Постанови, конфлікти й ускладнення, що впливають із цього поверховного трактування політики й суспільного життя, - в час життя мізернішають і є нереальні.

Реальним тепер стається тільки велика реальність "знаходження себе". В тім знаходженні себе сховане єство дії, неважкої від цього світа, а тим самим вільної дії, внутрішнього визволу.

Дрій Мина.

РУССИКОМ НА АФОНІ.

І. С л о в ' я н и   н а   А ф о н і .

На Афоні в давнього часу жили й живуть різні православні народності, - греки, грузини, вірмени, румуни, але найбільше тут греків, - вони панували на Афоні в давнину, панують і тепер. Слов'яни появилися на Святій Горі дуже рано, - уже з Уставу 971-го року видно, що були вони на Афоні, /1/, але в малому числі. Пізніше число це все збільшувалося.

Тесь поміж 1046-1049 р.р. на Афон прийшли болгари й оселилися в грецькому Зографському монастирі, і з того часу цей монастир став болгарським монастирем. Сербський король Степан Неманя прибув на Афон тесь року 1197-го, і зараз же відновив старого монастиря, - це монастир Хілантарський, що з того часу став монастирем сербським /і тільки пізніше - й болгарським/.

Коли латиняни заволоділи були Константинополем і Афonom, то Афон підпав був під владу болгарських царів - Асеня II /1218-1241/ й Халімана /1241-1246/. Болгарські й сербські цари багато допомагали Афону, давали монастирям гроші, маєтки й т.ін., сюди ж вони приходили й помирати, наприклад Степан Неманя, що помер тут 13 лютого 1200 р., а його син, Св.Савва, був ченцем перше Ватопеду, а потім свого Хілантаря, якому й Устава дав. /2/. І в тесь час Афонові не мало допомагали болгари й серби.

Але свого слов'янського болгари й серби на Афон принесли мало. Дослідник підкреслює, що болгари й на Афоні в своїм житті більше греки, як слов'яни, а монастирі Зограф і Хілантар - це простий переклад на слов'янську мову грецького життя /3/.

-
- /1/ Богосл.Енцикл. II.196. В.Соколов: Состояніе монашества, ст.229.
  - /2/ Устава цього див. У "Гласник српскогo ученогo друштва" 1866 р. т.ХХ кн.3, Београд.
  - /3/ К.Леснтьев: Восток, 1885 р. ч.І. ст.35 і 37.

2. Український монастир Богородиці Ксилургу.

Українці на Афоні добре відомі уже з XI-го віку. Як знаємо, наш преподобний Антоній, засновник українського монашества в Києві, до 1051 року перебував на Афоні. Треба думати що він тут був не конечно першим, - тому, може, й пішов він на Афон таким молодим, що дорога до нього в Україні була вже добре відома, а виходячи з Афону, позоставив там своїх товаришів, що не мали охоти вертатися додому.

Дослідники історії Афону підкреслюють, що українці, які тоді звалися руссами, здавна мали на Афоні свого окремого малого монастиря, збудованого ще до 1030 року, що звався "Богородиця Ксилургу" /цебто Тесля/; при цьому українському монастиреві був храм у ім'я Успіння Богородиці. /I/.

Цей Богородичний монастир свою назву Ксилургу / του Χυλουργου / одержав від свого ктитора, по прізвищу Χυλουργος /столяр, тесля/, грека, який, як показують афонські акти, жив у Солуні. І ось цей монастир і став першим українським монастирем на Афоні, може власне тим, де жив преп. Антоній Печерський, бо він пішов на Афон без знання грецької мови, а тому мав би триматися своїх.

На жаль, ми дуже мало знаємо про долю цього монастиря, бо про нього в дуже мало історичних джерел. Повстав цей монастир чи не в X-му віці, й був населений грецькими монахами. Як показує акт, в 1030 р. ченцям Богородичного монастиря було вже тісно в ньому, і тому ігумен його, Феодул, прикупив у Дмитра Халкея /Ковача/ його маленького монастирка, куди й перенеслася частина братії. Руїни цього Ковачевого монастиря знаходяться ще й тепер недалеко від Ксилургу, й тепер звуться "руськими", цебто українськими.

Десять того ж часу ігумен Дометієвого монастиря Григорій подарував був Богородичному монастиреві маленького кавалка землі при морі на пристань, а Феодул побудував тут хату з повіткою для лодок. Але незабаром по цьому, за Феодулового наступника Іованікія, ченці Дометієвого монастиря зруйнували хату на пристані й відняли саму пристань. На скаргу монахів імператор Костянтин Мономах /1042-1055/ зарядив слідство, і справа кінчилася тим, що року 1048-го дали Богородичному монастиреві інший кавалок землі замість подарованого.

З іншого акту бачимо, що року 1071-го монастир Ксилургу судиться з сусіднім Скелієвим монастирем за землю.

Число українців на цей час на Афоні вже збільшувалось, але жити їм разом з греками було не вигідно, бо українці певне ж хотіли відправляти Богослуження слов'янською мовою, а не грецькою. І вони звернулись з проханням до тодішнього імператора візантійського Олексія I Комніна /1081-1118/, щоб він дав їм монастиря на самостійне життя. І імператор Олексій, дець на початку свого царювання, наказав передати

717 -----
Порфирій: Описаніє монастирей афонських, ст.58, його ж: Перше путешествие, ст.75.
И. Соколов: Состояніє монашества, ст.245-246."Богосл. Енцикл". т.II. ст.204-205.

українцям монастиря Ксилургу на повну власність, про що свідчить запис десь 1084 р. на рукописній топографії Афону /1/.

Не виключене, що великий князь Київський заступався за своїх підданців на Афоні, чому й вони й отримали окремого монастиря, незалежного від греків, що було на той час справою не легкою.

Про українського монастиря на Афоні Богородиці Ксилургу маємо важливого грецького акта з 1143-го року, складеного з приводу передачі майна новому ігуменові Христофорові по смерті попередника. /2/.

З акту бачимо, що при монастирі був храм Успіння, а в ньому жили тільки самі українці, мав він свої "руські" богослужбові книжки церковно-слов'янською мовою. З акту видно, що українці давно вже живуть у цьому монастирі, бо є речі старі. Монастир був, здається, кінзовітним. Ченців у монастирі не було багато, як свідчить про це число описаних речей, яких 12-15 осіб. Монастир був бідний.

Опис майна 1143-го року українського монастиря Пр. Богородиці перелічує й всі його богослужбові книжки, - й всі вони були "руські" /українські/, а грецьких серед них нема, а це свідчить, що в цьому монастиреві жили вже самі українці. Ось ці книги з опису 1143 року: Апостолів 2, Службеників 8, Октрійів 2, Ірмологіїв 2, Синаксарів 4, Притчі 1, Миней 12, Патерик 1, Псалтир 2, Св. Єфрем 1, Св. Панкратій 1, Часословів 2, Номоканон 1.

Облачення церковне походило з України, що означено тут словом "руський" /український/: Єпитрахіль руський золоті парчі, наручник руський, такий же наручник руський старий.

В 1845-му році в цьому українському монастиреві Ксилургу відомий славист В. Григорович знайшов знамениту глаголицьку пам'ятку початку XI-го віку, т.зв. Маріїнську Євангелію. Якщо ця Євангелія була в цьому монастирку від його початку, то це буде та Євангелія, яку читали українці ще десь на початку XI-го віку. А коли так, тоді це був би міцний доказ уживання українцями глаголицького письма в найдавніший час, /3/ тоді можна б було говорити, що Маріїнську Євангелію списав українець десь із болгарського /чи сербського/ оригіналу; тоді стали б зовсім ясними ті ознаки мови цієї пам'ятки, що в'яжуть її з українською /4/, зрозуміле б було тут і вживання щ замість шт. /5/.

Таким чином Богородичий монастир Ксилургу був першою найважливішою оселею українських ченців на Афоні. Так повстав на Афоні перший український монастир, перший Русси-кон, ще за нашого великого князя Ярослава Мудрого /1019-1054 В самому монастирі передається в рід, що він заснований власне за князя Ярослава Мудрого та за його старанням.

/1/ !п. Порфирій, "Ж.М.Н.Пр." 1848 р.ч.58 ст.133.

/2/ Акти Руссаго на Св.Афоне монастиря, 1873 р. ст.51.

Звіди беремо й інші акти.

/3/ Див.Проф.Ів.Огієнко: Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, 1938 р. ст.138-139.

/4/ Проф.І.Огієнко: Пам'ятки старослов'янської мови X-XI віків, Варшава, 1929 р. ст.65-66.

/5/ Проф.І.Огієнко: Повстання азбуки, 1938 р. ст.133 параграф 9.

Уже в старовину, в 1497 році про повстання Руссика писали, що він "из старини бѣше стрѣсна великих князей русских /-українських/ от великаго Володимера". /1/. Наш подорожній В. Григорович-Барський розповідає, що на церковних дверях Руссика було написано, що він заснований в літо 1052. /2/

За царя Мануїла Комнена /1143-1180/ число українців на Афоні так сильно зросло, що їм стало зовсім тісно в Ксилургу, і треба було конче подбати про ширше приміщення. Тоді їхній ігумен Лаврін року 1169-го звернувся до Прота Св. Гори з проханням дати для українців більшого монастиря. Українські ченці в акті 1169 року пишуть, що вони в Богородичному монастирі "постриглися й багато потрудилися, й багато витратили на його підтримку та розбудову", а також, що "в ньому постриглися родителі й родичі їхні", а це все вказує, що українці на Афоні були вже давнього перед 1169-м роком. /3/

Українці були вже тоді відомі, як монахи пильні в чужому житті, і Прот та його вся Рада "по довгому огляді та загальному обміркованні" 15 серпня 1169-го року постановили "дати, передати й віддати" українцям монастиря в ім'я св. великомученика Пантелеймона. /4/

Рада Ігуменів, передавши українцям Св. Пантелеймонівського монастиря, хотіла забрати від них монастиря Богородичного, й віддати іншим ченцям, але ігумен Лаврентій на те не погоджувався: "Як же це можна? - боронився він перед Протатом. - Ми всі були там пострижені, наші родителі й родичі там повмирили, ми своїми трудами обновили свого монастиря й підтримували його". І протат позоставив старого монастиря Ксилургу за українцями. Але Протат застеріг, щоб Ксилургу й далі звався монастирем, а не подвір'ям, і щоб у ньому жив екном з ченцями. У цьому акті 1169-го року монастир цей зветься "Монастир Ксилургу або Россів" /цебто українців/.

Про нового українського монастиря Св. Пантелеймона, що був даний українцям, в акті 1169 р. читаємо: "Хоч цей монастир улавнину був і многолюдний і вважався першим поміж другорядними обителями своїм розміром і величністю, але тепер він знаходився в повному упадку за недостатком монахів і за недостатком коштів на підтримання, так що деякі його стіни та келії поруйнувалися, та й ті, що ще стояли, готові були впасти". Отже, як бачимо, українцям треба було покласти багато труду та коштів, щоб відновити цього напівпоруйнованого монастиря. Але українці цього не боялися, й скоро перебралися до нового монастиря Св. Пантелеймона. Він знаходився на західному березі Афону, недалеко міста Кареї,

/1/ Карамзін, т. VI. прим. 629 ст. 101.

/2/ Письма Святгорца, Спб. 1850, ч. I ст. 45.

/3/ Див. "Акти Русскаго на св. Аѳонѣ монастиря Київ, 1873 р., акт ч. 7 ст. 75, - Е. Голубинскій: Исторія Русской Церкви, т. I ч. 2 ст. 623, 1881 р. И. Соколов: Состояніе монашества, 1894 р. ст. 254-255.

/4/ Порфирій: Описаніе монастирей Аѳонских, "Ж. М. Н. Пр." ч. 58 ст. 137. Акти Русскаго на св. Аѳонской горе монастиря, 1873, ст. 71 і 75. Соколов: Состояніе монашества, ст. 254-257.

навпроти Іверу.

Дальша доля Богородичного монастиря мало відома. В 1561 році, як показує турецький акт, в монастирі Ксилургу була одна церква й десять домів з виноградниками, садками та джерелами.

Року 1803-го, коли в Руссиконі запроваджено кінзовію, тоді ж Ксилургу переіменований був на Скита, при дикей /керівникові/ Евекиїлі.

Несь перед 1810 р. Богородичний Скит перейшов у руки болгар. Сталось це так, що болгарин Дикей Селевкій /+10.УП. 1864/ відкупив в українця монаха Германа й інших право жити в Скиті Ксилургу зо своїми родичами. І стародавній Богородичний монастир перестав бути українським.

Року 1820-го в Скиті Ксилургу побудована була друга церква, на кладовищі, на честь болгарського святого Івана Рильського.

Під час повстання греків 1821-го року Богородичний Скит сильно постраждав. Монахи його вивезли зо свого Скиту всі церковні речі, серед них багато стародавніх, на острів Псару, де й сховали їх у міській церкві. Але турки взяли острів, а церкву взірвали, і всі сховані там речі загинули разом із зібраними там народом...

Коли 1831 року монахи вернулися на Афон, Скит Богородиці й далі позостався в болгарських руках, але в залежності від Руссикону, цебто від Св.Пантелеймонівського монастиря.

Скит Ксилургу й тепер знаходиться на своєму стародавньому місці, - на лівому боці потоку Юфта, навпроти Скиту Іллінського, на схід від Руссика. Зберіг свою стародавню назву й тепер /1/. В Успінській церкві цього монастиря знаходиться Образ нашого українського святого - Святителя Дмитрія Ростовського /2/.

3. Руссикон чи Українікон.

Ось оцей другий монастир, набутий українцями в 1169-му році, і став відомий в історії Афона як монастир руссів, або Русикон чи Русик. На той час, коли вперше повсталала ця назва ще для монастиря Ксилургу, руссами були тільки українці, а тому Руссикон - це Українікон. Монастир Св.Великомученика й цілебника Пантелеймона звався ще монастирем Солунянина, бо перший оснoвник його походив з міста Солуня. Це був монастир перший з другорядних, але на 1169 рік, як ми бачили, був сильно запушений.

Разом з монастирем українці опержали в 1169 році також і його невеликі маєтки, - "декільки келій в Кареї, ділянки землі й інше рухоме й нерухоме майно, яке тільки належало монастиреві" /акт 1169-го року/. Трохи пізніше Руссикон набув собі два маєтки: один у Солуні, а другий у Каламарії.

І Руссикон став добре розвиватися, бо українці-ченці пильно працювали біля нього. Українські князі, треба думати, щедро допомагали йому, й монастир нестачі не знав. Є не-

/1/ Письма Святгорца, Спб.1850 р. т.І. ст.46.

/2/ Там само, т.ІІ ст.204.

редання, що Руссикон здавна звався монастирем царським, /1/
а це вказувало б ясно, що ним зацікаувалися українські князі.

На жаль, історія Руссикона ще мало в нас вяснена, хоч цей монастир надзвичайно важливий в церковній історії Сходу. /2/. Мало, або й нічого не знаємо, як жив цей монастир, коли він був на початку виключно українським.

Зносини Руссикону з Сербією розпочалися з другої половини XII-го століття, зарез же по переході Св. Пантелеймонового монастиря в руки українців. Року 1180-го в цих зносинах трапилася подія, що на цілі століття повлнала Руссикон з Сербією. А саме цього року прийшли до сербського короля - жупана Степана Немані святогорські ченці просити милостині. Між цими ченцями був і один українець з Руссикону: "Слуцися же один от них Русин родом, гнок не поост, но искусен сказавшим." Цей українець своєю освітою та красномовністю зробив сильне враження при сербському дворі. У жупана Степана був син Растько /Ростислав/. Він заслухувався красномовними оповіданнями українського ченця про ангелоподібне життя на Афоні, і це так вплинуло на молодого княжича /мав 17-18 літ/, що той вкінці втік з українцем на Афон до Руссикону. Погрозю нагнало Растька в Руссиконі ще не постриженим, але він обманув посланців, постригся вночі, а на ранок з високі багати скинув посланцям "свої златозорні власи и княжескоє одеяніє". Таким чином Растько став Савою. Це той знаменитий Сава, що пізніше, вернувшись на батьківщину, упорядкував сербську церкву, здобувши їй незалежність. Він був першим сербським архієпископом, а по своїй смерті /+ 1237/ захований до сонму святих /пам'ять його 12 січня./ /3/. Таким чином український чернець святогорець спричинився до найбільшої події в початковій історії Сербії, - до впорядкування й автокефалії її Церкви.

Зв'язки Руссикону з Україною скоро ввірвалися, коли в 1240 році вона опинилася під монголами, а трохи пізніше, з XIV-го століття вона й перестала існувати, як незалежна держава. Річні князі не могли вже платити помічної руки своєму монастиреві, і тоді він кинувся до королів сербських, - і вони прийняли Руссикон під свою опіку.

Але монастир біднів. А тут ще в 1312 р. трапився в Руссиконі сильний пожеар, що понищив його; між іншим тоді погоріли всі його стародавні хрисовули /царські грамоти/ та акти, чому ми й нічого не знаємо про українську долю життя нашого Руссикону. Монастир зовсім обіднів і занепав.

Але сербські королі зовраз же щедро допомогли йому, рятуючи монастиря з упадку. Між іншим, 1 січня 1347 року сербський король Степан Душан Сильний подарував Руссикону найбільшу потім його святиню, - голову Св. Пантелеймона, патрона монастиря; дав і кілька мастків. Через два роки, 12 червня 1349-го року цей же король надав Руссикону право на повну незалежність від якої будь влади, - монастир залежав тільки

/1/ Порфірій, "Ж.М.Н.Пр." 1848 р. ч.58 ст.139.

/2/ Я подаю історію цього монастиря головню за бл. Порфірієм, див. "Ж.М.Н.Пр". 1848 р. ч.58 ст.128-158.

/3/ Ив. Малишевский: Святий Сава, архієпископ сербский, "Церковный Вѣдомости" 1892 р. ч.9/.

від самого короля, як і сербський монастир на Афоні Хиландарський, відновлений Св. Саввою. Навіть Протат не мав права вмішуватись у справи Руссика.

З того часу сербські королі невпинно допомагали Руссикону, давали йому грошові допомоги, нові маєтки, або підтверджували право на старі. Сербська княжна Єлена, вийшовши за імператора Івана У Палеолога /1341-1376, і 1379-1391/, взяла Руссикона в свою опіку й уважала його своїм власним, і багато йому допомагала. Таким чином у XIV і в першій половині XV-го віку Руссикон цвів і розвивався.

Але по Косівській бої 1389-го року, коли Сербія втратила свою незалежність, а особливо по 1459 році, коли турки взяли Сербію вже зовсім в свої руки, Сербія не мала змоги допомагати Руссикону. А в 1453-му році впав і Константинопіль, - і візантійські імператори таксамо не змогли вже підтримувати Афона. Прийшли нові володарі, турки, й відняли в Руссикона майже всі його маєтки.

І Руссикон знову обіднів, обіднів так сильно, що Протат рятуючи його, передав Руссикона десь у кінці XV-го століття грекам. Це, власне, й був кінець цього монастиря, як української обителі. Але грецький Руссикон /назва за ним усе так-таки полишилася стара, бо на Афоні старих назв монастирів не міняють/ скоро знайшов нових опікунів, що по падінні Сербії цілі віки стали допомагати Руссикону, - це були православні господарі Волохії та Молдавії, що часто справді щедро допомагали Руссикону й не раз рятували його від остаточної загибелі.

В Руссиконі зберігся так ваний Вакуфнаме, цебто турецький акт 1568-го року /976-го турецької ери/, /I/ важний для нас тим, що подає відомості про Руссика того часу. З акту видно, що в Руссику було 47 ченців, був він кінзовільним, мав 98 келій і один чім з кухнею. В середині монастиря було 5 церков, та поза ним 1. Є церкви й поми й по інших місцях, є кілька метохів. Мають також 15 пар волів, 25 корів, 25 буйволів та 50 кіз. Монастиреві наказується, щоб увесь його чистий дохід був роздаваний убогим. Дасться право відно обирати собі Настоятеля.

В 1568-му році трапився нова велика катастрофа для Афону: султан Селім II /1566-1574/ відібрав у казну /вакуф/ всі маєтки монастирські, церковні й єпископські, але дав право пошкодованим викупляти їх. Це допровадило увесь Афон, а в тому й Руссикон до великого обідніння й заборженности.

З цього часу розпочинається в житті нашого Руссикона нова доба його життя, - доба російської опіки над ним. Року 1572-го цар московський Іван Грозний узяв під свою опіку Хиландарського монастиря, що втратив своїх сербських опікунів, а Руссику дозволив збирати милостиню в Московії. Треба думати, що тоді в Руссику панували греки, а тому цар не взяв і його під свою високу опіку. І з того часу збирання милостині в Московії стало постійним зайняттям Руссикону, яке не припинялося цілий ХУП-ий вік. Тяга до Росії сильно збільшилася, а Руссикон потроху наповнювався й москвинами, і ставав монастирем українсько-московським, спільним, при

/I/ Акта цього подає Єп. Порфирій у "Ж.М.Н.Пр." 1848 р. ч. 58 ст. 143-145, але неправильно зве його актом 1561-го року.

більшості грецькій, і тільки його стара назва Руссикон ще ясно свідчила, що це монастир з походження український.

Усі московські царі, починаючи з Івана Грозного, по троху допомагали Руссикону, дозволяючи його ченцям вільно приїздити в Москву за збором милостині. Але вже цар Олексій Михайлович в 1660 р. обмежив цей приїзд одним разом на 4-5 літ, бо опіка Афоном ставала утяжливою.

В ХУІІ віці державна сила Росії сильно зростала, а разом з тим зростав і вплив її на Афоні. Очі православного Сходу все дивилися на могутню Росію з надією визволення від турецького ярма. Св. Пантелеймонів монастир наповнявся росіянами все більше та більше, впливи Росії на Афоні зростали, і в 1705 році, з благословення Царгородського патріарха Гавриїла, Руссикон був повернений монахам росіянам, бо тепер уже забулося, що Руссикон - це Українкон. Правда, допомагав цьому монастиреві й гетьман Іван Мазепа, але він не цбав про українськість Руссикону.

На чолі Руссикону з 1705-го року став росіянин архимандрит Варлаам, якому патріарх Гавриїл поблагословив будувати нового будинка для Руссика. Щоб зібрати потрібні кошти, архимандрит Варлаам 15 літ /1706-1721/ їздив по Україні, Росії та Білорусі, збираючи милостиню. В виготовленому для збірок новому Пом'янину монастир зветься "новооруським", а його братія "новообраною".

Року 1725-го в Руссику побував наш поцорожній Василь Григорович-Барський, і він свідчить, що в ньому жили тоді самі руські, Богослужбу правили церковно-слов'янською мовою. Монастир значно підупав: ігуменом уже був болгарин, монахів було вже тільки 4, а решта - послушники, а годуються, "яко же можуть, і яко же Господь їх упрямляє"....

Монастир і далі біднів, бо натягнені російсько-турецькі стосунки припиняли російську поміч. І покінчилося на тому, що Протат, рятуючи Руссикон від запустіння, знову віддав його грецьким монахам. В 1744 р. В. Барський був удруге на Афоні, і в Руссику застав уже грецьке панування. Монастир зовсім обіднів: "ветхости раци келії падоша и вовся разворишася, монастирь же убог сий, сили не имеаше воздвигнути я паки, ожидаючи, понеже же откуцу Бог ему пошлеть руку помощи". Ченців у монастирі було тодідесь 10 чи 12.

Поміч прийшла знову від Молдавії й Валахії, яких воеводи стали щедро опікуватися Руссиком, - давали йому не тільки грошову поміч, але й маєтки. І між 1760 і 1765 роками греки побудували для Руссикону нового, тепер меншого будинка, бо старий валився, на березі моря, на своїй пристані, а старий Руссикон позостався в руїнах, що вицні й тепер. Правда, це не надовго врятувало Руссикона, бо він і далі обезлюднювався, а будинки його палили.

Цього часу на поміч Руссикону прийшов багатий і впливовий Іван Франгопуло, що проживав на Афоні. Він упросив патріарха Каллиника, і той, щоб оживити Руссикона, в 1803 році запровадив у ньому кіновію, а ігуменом призначив відомого старця грека Саву. В нову кіновію вступило 12 ченців.

Ігумен Сава діяльно прийнявся за сплачування монастирських боргів, а також і за будову нового, вже третього будинка для Руссикона. В 1812 р. господарем Молдавії став Скарлат Каллімахі, що знав і любив ігумена Саву. І головне на кошти цього Каллімахі того ж таки 1812-го року розпочали будову нового монастиря й соборного храму Св. Пантелеймона,

а освячено в 1815 році. І до самої своєї смерті /+ 14 квітня 1821 р./ все щось будував енергійний ігумен Сава, фунда-тор нового Руссикону на Афоні.

Але в цей час на Афон спала велика нещода, - повстання греків привело на Святу Гору турецьке військо, що десять ро-ків /1821-1831/ нищило її. В 1831 році турки нарешті поки-нули Святу Гору, і в жовтні того ж року вернулися ченці до запусілого Руссикону. Ігуменом обрало собі учня покійного Сави ієромонаха Герасима. А що Росія помирилася з Турцією, то постановлено широко приймати до монастиря, - в надії на щедро милостиню їхньої батьківщини.

І надії на цей раз не завели. З 1836-го року росіяни оселяються в Руссиконі, й допомагають, щоб до монастиря плив-ла щедро милостиня. І милостиня ця пливла з часом усе біль-ше та більше.

І з бігом часу Пантелеймонів монастир чи Руссикон став найбільшим монастирем на Афоні, а до того й найпли-вовішим, бо найбагатішим. За нового часу його будинки най-кращі. Він мав до 2000 ченців, що жили кінзовіально, цебто спільноржитно.

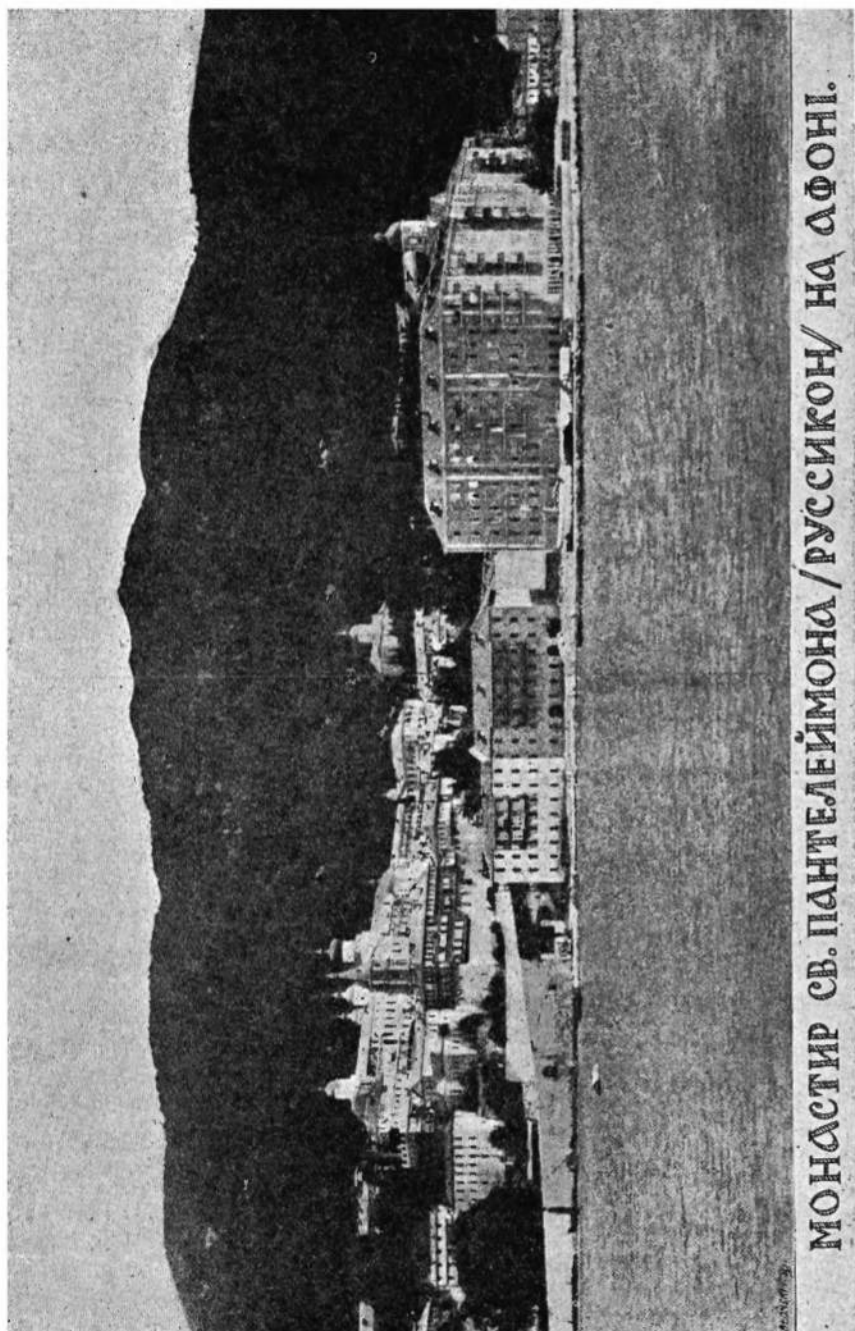
Вплив росіян на Афоні все збільшувався, бо власне Ро-сія, була тепер найсильнішою державою, що реально опікувала-ся Афоном. Росія здавна стала для православного сходу тим місцем, куди були звернені очі всіх, чекаючи визволення від турків. І коли в б. Константинопільського патріярха Діонісія /він був скинений з патріяршества в 1687-му році за те, що продав Українську Церкву Московії/ повстав план визволення з під турків, то він послав в 1688 р. до Москви свого пос-ланця з листами, і цим посланцем був архимандрит Павлівсько-го монастиря на Афоні Ісаія. /1/. Це ясно вказує, як тоді ставилися до Росії й чого від неї чекали.

В ХУІІ і ХІХ віках Руссикон, що став нарешті монастирем російським, переживав як ми бачили, кілька трагічних моменті. Взагалі українські гетьмани, здається, забули за цього ста-родавнього українського монастиря, чи принаймі мало за нього збали, і цей стародавній український культурний центр на Афоні стратив свій стародавній національний наш характер. І після миру в Адріанополі, з 1831-го року Пантелеймонівсь-кий монастир знову сильно оживає, але вже як центр російсь-кий, й росте все більше та більше аж до року 1914-го, з яко-го починається його новий занепад і замирання.

Пантелеймонів монастир останній вік жив головнo на гроші, що йшли йому з Росії, і ця поміч і держала його. В Україні та в Росії цей монастир мав свої багаті так звані метохи, цебто подвір'я, що приносили йому великі доходи.

Року 1876-го на Чорноморському березі Кавказу, побіля Сухому був закладений відділ св. Пантелеймонового афонського монастиря під назвою "Новий Афон". Він був заснований на ру-їнах давнього храму, але вже наступного 1877-го року був порушований турками. Пізніше "Нового Афона" відновили, і це був дуже багатий монастир, з пречудною природою, повний сад-

/1/ Н.Каптерев : Характер отношений Росии к православному востоку, 1914 р. ст.369-372.

МОНАСТІР СВ. ПАНТЕЛЕЙМОНА / РУССИКОН / НА АФОНІ.

ків та виноградників. Побудований на пам'ять Симона Кана-
ніта./1/.

Через цей Пантелеймонів монастир впливи росіян на
Афоні з часом ставали все більші та більші за все ХІХ сто-
ліття, і дійшло до того, що власне росіяни запанували тут,
і переп Світовою Війною 1914-го року ці впливи були дуже
великі, а монахів росіян, /і українців/ зібралось тут до
5000 осіб. К.Леонтьєв правильно пише про росіян на Афоні:
"За русских монахов на Аэоне - деньги русскія и незримий,
но всегда ошутительный вес великой держави"./2/. Цей же
автор так малює собі найкраще життя Афону: влада - турець-
ка /не вміщується, а за нею стоїть російський посол у Цар-
городі/, церковна влада - патріарх /у тому ж Царгороді/,
а гроші - російські... /3/.

Захопивши впливи на Афоні, росіяни скоро внесли до
нього й свого розкладового духа релігійної нетерпимости, а
це побаламутило тихих афонських ченців, і поставило греків
проти росіян, а в кінці doprowadило до сумного судового про-
цесу 1874-1875 року, коли греки хотіли виселити росіян з
монастиря св.Пантелеймона. І тільки завдяки сильній допомо-
зі російського посла в Турції гр.Н.П.Ігнат'єва росіяни ви-
грали цього процесу./4/.

На Афоні не рідко бували в ХІХ віці високі російські
гості, а це підносило російських ченців на душі; так, тут
бували навіть особи з царського дому, наприклад у 1845 р. в
липні Костянтин Миколаєвич, в році 1867-м Олексій Олексан-
дрович і ін.; тут відкрито моляться за російського царя й
його родину. Росіяни ж видали багато різної літератури про
Афон, часто тільки рекламної; зазначена вище книжка К.Ле-
онтьєва 1885 року написана в обороні росіян на Афоні.

У св.Пантелеймонівському монастирі запанували вже свої
російські національні ознаки: спів, церковні одяги, життя,
обряди й т.ін., але устав панує грецький. В виконанні кі-
новіяльного уставу росіяни твердіші за греків, зате греки
й болгарі більше від росіян просякнені аскетизмом.

В монастирі панує грецька перемога. По звичайних днях
Богослужби правляться по-церковнослов'янськи з російською
вимовою, але по Святих - в Соборі по-грецькому. За трапезою
Чет'я-Минея читається по-грецькому./5/. В монастирі завжди
є трохи греків, молдаван, сербів і болгар, але настоятелем
звичайно призначається грек. Святотгорець твердить, що "ни-
когда и нигде не упоминалось, чтобы настоятельствовал в
нем когда либо кто из русских" /"Письма Святотгорца", 1850 р.
ч.І ст.52/.

До Світової Війни на Афоні росіяни мали: І монастир
св.Пантелеймона, 4 скити: Св.Андріївський, почасти Св.
Іллінський, Кроміця і Нова Фіваїла, та 66 келій.

Другим центром російського монашества на Афоні є

/1/ Див."Ново-Аэонський монастир в стране Иверской на
Кавказе", Спб.1886 р., а також "Церк.Ведомости" 1889 р.
ч.І.

/2/ Восток, Россія и славянство, 1885 р. І ст.68.

/3/ Там само, ст.74.

/4/ Исторія християнської церкви в ХІХ веке, вил.А.Допухина,
1901 р. т.ІІ ст.137.

/5/ Письма Святотгорца, Спб.1850 р. ч.І ст.72 і 75.

Свято-Андріївський скит. Повстав він у половині ХУП-го віку так: року 1652-го прибув на Афон на спокій Костянтинопільський патріарх Афанасій Пателарій і купив собі на життя в Ватопедського монастиря келію во ім'я преподобного Антонія Великого. Але Афанасія скоро покликали до Росії в церковних справах, куди він і виїхав; вертаючись, Афанасій помер року 1654-го в Дубенському монастирі на Полтавщині, де його мощі /силлячі/ й позосталися, і він був причислений до сонму святих.

Десь через сто літ приїхав на Афон на спокій Костянтинопільський патріарх Серафим, приїхав з великими грішми, купив собі стару Афанасівську келію й побудував дуже гарний трьохповерховий палац, по-турецькому Серай /-палац/, з двома храмами, - один на честь Св. Андрія Первозванного. Але Серафим виїхав до Росії, по дорозі помер і був похований також у Дубенському монастирі. По цьому, в 1841-му році Серай відкупили в Ватопеда два російські ченці-купці, і з того часу ця келія стала розростатися. Рок 1849-го на Афоні був віломий православний діяч А.Н. Муравйов, і своїми впливами допоміг, що Св. Андріївська келія 22 жовтня була урочисто возведена на ступінь скита. Великий князь Олександрович 1867-го року заложив тут величного храма св. Андрія Первозванного, який будувався 30 літ, коштував два мільйони рублів, і був урочисто посвячений 16 червня 1900 року.

В св. Андріївському скиті не суворя кінновія. Скит багатий, має свої подвір'я в Україні й Росії; при ньому 14 церков, до 500 монахів.

Скит Нова Фіваїда заснований недавно, залежить від Пантелеймонового монастиря. Ченців понят 200, всі росіяни.

В 70-х роках минулого століття заложений був на Афоні четвертий російський скит, - Космиця. Залежить він від св. Пантелеймонового монастиря, має 8 церков.

Звичайно, чимало ченців російсько-українського походження подвизається й по інших афонських монастирях з найдавнішого часу. Так, наприклад, при своєжитному монастирі Ставреникита в 4 келії, з них дві населені росіянами та українцями; так само й усі 42 аскетичні каливи /колиби/ зайняті росіянами та українцями. Це найбільшій монастир на Афоні. /I/.

Росіяни на Афоні добре організувалися й розпочали свої різні періодичні видання в Москві, в Одесі й інших місцях. Так, Пантелеймонів монастир видавав у Москві місячник "Душеполезная Размышления" в роках 1878-1888, перейменоване в "Душеполезный Собеседник". Скит св. Андрія Первозванного видавав в Одесі двотижневика "Наставления и Утешения св. вери христіанской", виходив з 1887-го року. І т.ін., - усі ці видання були головно для народнього читання.

Архиепископ Іларіон
/Проф. Др. Іван Огієнко/

АРРІАНА ФЛАВІЯ З НІКОМІДІЇ "ПЛАВАННЯ ТОВАРОМ
ПОНТУ ЕВКСІНСЬКОГО" /ЧОРНОГО МОРЯ/.

В с т у п .

Раніш, ніж подам у власнім перекладі з грецької мови присвячений цезареві Адріанові опис поберсхх Чорного моря, не підком відповідно, як побачимо, названий "Плаванням довкола Чорного моря", здається мені необхідним для орієнтації читачів полети трохи пояснюючих потрібниць про адресата, автора і самий урешті твір.

А д р е с а т то - Цезар Адріан, що стояв на чолі римської держави в 117-139 роках по Христі, наступник і адоптованим Траянів син, що зрештою був найяскравішим контрастом до нього як у загальній державній політиці, що була поворотом до покровної політики цезаря Августа, висловлений у гаслі "Finis imperii non promovere", так і в зовнішніх прикметах, що кичался в вічі, а також у чисто особистих уподобаннях і нахилах: після представника римських національних традицій вступав на трон людина, обвіяна духом романтичної любови до Геллади, що не тільки носить грецьку бороду, охоче розмовляє по грецькі і оточує себе грецькими ватавками, філософами і артистами, але також перепроваджує практичне рівноуправлення греків із римлянами через попушення перших до найвищої гідности й урядів у римській державі.

Строонник покров, необхідного для вичерпаної, Траяновими війнами держави, Адріан означає не був нащадком за всяку ціну: він шевтче був строонником збройного спокою і, дійсно, багато зробив для піднесення бойової спривности римської армії й утосконалення пограничних строонних ліній, які особисто з великим накладом сил і енергії об'їздив і доглядав. Натура нервова, повна якогось внутрішнього непокою, мав він у собі щось із сучасного нам туриста і поверача кільометрів, - і в двох великих інспекційних погорожах, що виповнювали цілі роки /121-125, 129-134/, устиг він об'їхати всю сего величезну державу, а східну її половину навіть пзічі, не тільки відсвіжуючи спомини давнього славного минулого в Єгипті, Трої, Афинах і т.п., - але в організуючи сучасне йому життя засновуванням міст і портів, відновленням або викінченням святинь і староу будівель, а також будуванням ніком нових. Тільки вік і старечі недомаганья, що почался в нього стосунково рано, положили край його невпинній праці, амушуючи його до відпочинку в Римі та в його уздоровиськах, особливо в славетній його віллі коло Тібуру /тепер Тіволі/, де окремі будівлі чи частини саду в наслідкуваннях і копіях ставили йому перед очима архитворки мистецтва або природи, які він оглядав за ліпших літ життя.

А в т о р - то один із визатних письменників другого віку по Христі, член грецької родини, яка це за Флавієвої

династії отримала римське громадянство /звітіль його родове ім'я Флавій побіч персонального Арріан/. Уроджений в головні місті Бітунії Нікоміції, він став за молодих літ учнем і адміратором стоїка Епіктета і в двох творах, а власне "Розмовах" / *Diatribai* / і в "Підручнику" / *Encheiridion* / Епіктета, заховав нам науку, і утривалив духове обличчя того філософа, який не прсав нічого й учителя моралі, пізніш одначе покидав філософську науку для чинного життя і, вступивши на державну римську службу, прудко робить кар'єру: римський консулат, який він отримав у 130 році торув йому дорогу до найвищих військово-адміністративних становищ, псчим на протязі семи літ бачимо його на становищі цезаревого намісника / *legatus Augusti pro praetore* / Кападокійї надморської, якої він боронить від напасти диких алянів. То вже одначе шпиль службових досягнень письменника, якого пізніш бачимо тільки на що правда, почесній, але політично мало значній посаді афінського архонта. Видно, повертає він у хатній затишок і вмирає серед улюблених літературних праць за часів Марка Аврелія. Належаючи під оглядом літературним до доби триумфуючого аттицизму, який привернув грецькій прозі незнану александрійським письменникам артистичність за поміччю вірного наслідування аттицьких прозаїків V й IV віків, вибрав собі Арріан за взірць до наслідування Ксенофонта, в якого життєвих шляхах добачував певне подібність до власних /як Ксенофонт покинув Сократа й його філософію для військової кар'єри на службі у Кира Молодшого, так Арріан із оточення Епіктета перекинувся прямо до державної римської служби і, вважаючи самого себе за нового Ксенофонта, наслідує його не тільки в новій й стилі, але навіть у виборі тем й самих назв своїх творів, так, напр., Ксенофонтовим "Словинам про Сократа" відповідають уже зазначені два твори, присвячені Епіктетові; "Виправі Кира" / *Kuru Anabasis* / відповідає його "Виправа Александра" / *Alexandru Anabasis* /, поділена для збільшення подібності на таку саму кількість семи книжок і т.д. Одначе, справедливість наказує пояснити, що, допровадивши наслідування старої аттицької мови до артистичності, позволяв він собі часом на вживання поза аттицькою літературною манерою також і інших: свій твір про Індію вбірає він у шати давньої іонської прози, яку Геродот з поводженням застосовував до історично-географічних тем і яка став тепер канонічною формою для творів спорідненого змісту; свої твори про Епіктета одягає він у шати розповсюдженої гелленістичної мови / *Koine* / Такий мистець слова, як він, міг собі позволити подібні літературні забаганки, які, не школячи його усталеній славі аттициста, кидали несподіване світло на його стилістичну гнучкість. В тексті поданого нижче твору називав він згаданого вже Сократового учня Ксенофонтом старшим, що, згається, не двозначно вказує на те, що сам себе вважав він за Ксенофонта молодшого.

Т в і р , до якого вкінці переходжу, стоїть у стислім звязку з Арріановою діяльністю в надморській Кападокійї, як головний начальник римських сухопутних і морських сил, що стояли там за часів Адріанового збройного покою, мав він досить приводів цікавитись морськими дорогами, що вели до неї, і інформувати про їх стан свою зверхню владу: те справоздання, уложене грецькою мовою і замкнене в 25 розділах, складається з трьох частин. Перша частина, що обіймає I-II розділи, містить у собі " *itinerarium* " від міста Транезунту у

східнім напрямку аж до міста Севастополя в Колхиді, давніш званого Діоскуріадою і служачого тут границею римської держави. Друга частина, що виповнює 12-17 розділи, достарчає подібного "itinerariū" від трацького Босфору і Візантії до того ж самого Трапезунту. Третя врешті частина, що містить у собі решту твору /18-25 розділи/, представляє надбережні морські шляхи від Севастополю - Діоскуріади до кіммерійського Босфору й далі довкола Чорного моря аж до трацького Босфору.

Кожна з тих частин має відмінний характер і відмінну історичну вартість. Найцінніша перша частина, угрунтована на автопсії, т.б. на власних обсерваціях автора, що відбував особисто на чолі римського флоту подорож від Трапезунту до колишнього Севастополю. Такою була вона без сумніву і в розумінні самого автора. І через те від неї починає він свій опис чорноморського побережжя і тим пояснюється дивуюча на перший погляд яка обставина, що починає він свою реляцію не від трацького Босфору, який уважали греки за "ворота" чи, як колись говорилося, за "пащу" чи "горло" Понту, але від названого Трапезунту. На другім, що до значіння й вартости, місці треба, на мою думку, покласти другу частину реляції, що представляє дорогу від Візантії до Трапезунту. Тому, що ту саму дорогу, тільки в відворотнім напрямку, т.б. від Трапезунту до Візантії, відбули під проводом Ксенофонта, вирвавшись із перської облоги грецькі наемники Кира молодшого, щоб урешті вступити на службу трацького царя Сеута, як то в кінцевих розділах свого Анабазису представив Ксенофонт, вже спочатку насувається припущення, що, Арріан у тій частині своєї реляції сперся на свого улюбленого автора, як на первісне джерело, тільки поповнюючи його то тут то там деякими подробицями, які дістав в інших джерел, - і, дійсно, не тільки виступав тут ланцюг тих самих, що й у Ксенофонта, географічних назв, але, що найважніше, трапляються відверті вказівки на Ксенофонта /розд. 12, 13, 16/. Отже стоїмо й тут також на певному ґрунті, бо зарівно воюючи там Ксенофонт, як і уроджений в Бітунії Арріан, мали добре знання краю й людей.

Врешті останнє, що до важности, місце треба визначити кінцевій частині твору, уложеній, як вияснює автор, з приводу смерті царя Кіммерійського Босфору, Котиса, на випадок, коли цезар мав би замір відбутися якусь морську експедицію для впорядкування справ тієї частини побережжя /розд. 17/. Видно, Арріан мусив у такого роду нашвилку зоблених штатках спиратися на матеріялі, який мав під рукою, інформуючись у відвідуючих північне й північно-західне побережжя Чорного моря моряків або підпривмців, що купчилися там, яких вірогідність не можна ближче контролювати. Значить, не приносить поважного збільшення нашого історично-географічного про ті терени знання, кінцева частина Арріанового твору, одначе, не цілком безвартісна, бо, розширяє наше знання грецької мітології, достарчаючи нам нових, ні звідкіль незаних відмін переказів про Ахілла, Патрокла, Язона, Медею і Аргонавтів.

Не закінчення кілька слів іще про час повстання твору і про його зміст. Через те, що Арріан у 130 році отримав консулат, а потім сім літ був цезаревим намісником надморської Каппадокії, твір його тісно зв'язаний із його адміністративно-військовою діяльністю в тій провінції, припадає вже на останні літа Адріанового панування, коли, по

відбуттю другої своєї скіпської подорожі, щораз більше впадаю чи на здоров'я, володар відпочивав або лікувався в Римі й у своїх підвійських віллах. Неприсутньому, але завжди зацікавленому щодо цезареві посилав Арріан справоздання про свою діяльність, писані або по грецькі, як нижче подане в перекладі, або по латині, як свідчать вгадки про них у тій же творі /розд. 6-10/. З дохованого грецького справоздання довідуємося про багато цікавих подробиць у організації римських морських виїздів у тій часі. В подорожі в Трапезунту до Севастополя римська ескадра, яку гнали або напір вітрів або силе веслярів, пливе не прямо через море, але вдовж сухоцолу і хорониться від бурі або заходячи до портів, що були по дорозі, або витягаючи кораблі на низьке пісчане побережжя. В обов'язках і становищах римських, які відвідував по дорозі, вождь визначає перш за все платню воїнам, потім dokonує перегляд війська й стверджує степінь його перешколення, знайомиться з його щоденним побутом, відвідує хворих у шпиталях і приглядаючись навіть до печення хліба. Що більше, цікав він не тільки про утримання в порядку, але й про розбудову римських оборонних ліній і фортифікаційної системи. Про твердиню над річкою Фавісом, яка давніше була оточена тільки земляними валами, а нещодавно отримала мур з паленої цегли і воєнні машини, Арріан доносить, що сам продовжив ті мур аж до річки, обнімаючи ними і пристань і осадку вислужених воїків та кунція. Пильнує він також докладної виплати належних на відбиті племена данин: про розбійниче плем'я саннів, яке звичайно не вплачувало своєчасно данини, пише він не без прихвалки, що в майбутньому спізнюватись воно вже не буде, бо в противному разі "ми їх звідтиль виженемо" /розд. II/. Стоїть він надто на сторожі належного цезареві культу: про поставлену, напр. у Трапезунті статую цезаря він пише, що вона ані гарна ані подібна до цезаря й домагається, щоб прислали до його зобразу цезаря поособливу /розд. I/ і перестерігає, щоб його зобразу були стисло виконані: про той же Трапезунт доносить володареві, що планований ним порт уже твориться /розд. 16/. Часом у надмірі горливості старється відгадати заміри володаря і їх попередити; як уже зазначав я вище, на вість про смерть царя киммерійського Босфору Котиса споряджує він епис північного побережжя Чорного моря на випадок, коли б цезар мав замість морської виїздки в ті сторони. Отже маю всяке право твердити, що завдяки Арріановому твору отримуюмо можливість глибокого й через те повчального вгляду в нормальне функціонування римської адміністративно-військової машини в звичайний покойний часі.

САМОЧЕРНІВІ ЦЕЗАРЕВІ ТРАЯНОВІ АДРІАНОВІ, ПОЧЕСТИ РІДНОМУ, АДРІАН БАЖАЄ РАДОСТІ!

I.

Прибувши до Трапезунту, міста, як твердить той славетний Ксенофонт, грецького, заснованого біля моря колонії синопців, а радістю побачили ми хвилі Еаксину з того самого місця, звідкіля й Ксенофонт і ти. Уже побудувалися там твої вівтарі, що правда, з дикого каменя і напис з того приводу невразно вижлоблений, а грецький напис написаний із помилками, як уложенний чужоземцями. Отже вирішив я поставити вівтарі з білого каменя і вижлобити напис виразними пі-

терами. Статуя твоя стоїть тут у позі, що правда, властивій -вказує ж вона на море - виконанням одначе тобі не відповідала і взагалі вона не гарна. Тому пришли мені статую, що гідна була б називатися твоєю подобиною, в такій самій постаті. Бо те місце якнайбільш надається до утривавлення твоєї пам'яті назавжди.

2.

Тут також в святиню, збудована з чотирьохкутних камен'яних плит, штука не лиха, але Гермесова статуя не гідна ані святині ані самого місця. Отже пришли мені, коли твоя воля, статую Гермеса більш-менш п'яти стіп забільшки, - бо така, здається мені, відповідає розмірам святині, а також другу статую Філезія, стіп чотирьох, бо не здається мені невластивим, щоб він був учасником святині і вівтаря свого пречка, і з прибуваючих один буде складати жертву Гермесові, другий Філезієві, інший іще обом разом, а ті й ті учинять річ, милу й Гермесові й Філезієві: Гермесові, бо віддають честь його потомкові, Філезієві, бо почитують його пречка. Я навіть зложив тут бика в жертву не так, як той Ксенофонт, що в порті Кальпи, з браку жертівних телят, забрав вола від возу, але самі мешканці Трапезунту приготували мені не лиху скотину. Зложив тоді жертву з внутрішностей і злив на них плінні возлія. Але для кого першого просив про щастя проїти тим, - то не таємниця для тебе, що знаєш мій характер і мавш свідомість, що ти достойний того, щоб за твоє щастя молилися всі, навіть ті, що від тебе менш, ніж я, дізнали добродійств.

3.

Вирушивши з Трапезунту, першого дня заїхав я до порту Гиссос і перешколив піхоту, що стоїть там: то, як ти знаєш, один відділ піхоти і має до своєї обслуги двадцять іслців, але й тим бракувало копій до метання. Випливши звідтіль, спочатку користали ми з подмуків, що вдосвіта віють від річок, і одночасно вживали ми весел, бо ті повіви, хоч і холодні, як твердив також Гомер, не вистарчали тим, що хотять їхати швидко. Потім настигла нас морська тиша, - так, що вживали ми тільки весел. Далі хмара, що підіймалася на східці, раптом вибухла дощем і принесла недовичайний вихор прямо проти нас, який навіть сам міг би нас згубити, бо за короткий час так глибоко поборовив море, що не тільки від сторони весел, але й від тієї, яка від них вільна, вливалось нам багато води, згідно з віршем трагедії:

"Геть виливаєм одну, а вливається інша."

Але принаймні хвилю мали ми не збоку і через те, хоч у тяжкій праці вимахували ми веслами й багато дізнали ми страждань, поїбули ми врешті до Афин.

4.

Існує ж бо на Евксінському морі місце так назване і в там гелленська святиня Афини, звідкіль, як мені здається, походить і назва міста. В тут рівно ж і невеличка фортеця, занедбана, і пристань, здатна літнього часу вмістити трохи кораблів і дати їм опору від полудневого й східного вітрів. Тільки не від північного ані не від того, що в Понті зветься "Траіскіос", а в Елладі "Скірон". Вночі настигла нас буря і великий гоім, а вітер не був уже той самий, але пересунувся на полудне, а трохи пізніш із полудня на полудневий захід, - і пристань не давала вже певного за-

хисту кораблям. Оже, поки ще не зовсім розшалілося море, скільки тільки могли вмістити самі Афіни, тут витягли ми на беріг усі, крім однієї трієри, бо та закотилася під одну скелею, спокійно собі грйдалася на хвилях.

Я вирішив більшість кораблів виолати на поблизьке побережжя, щоб витягти їх на землю. І вони, дійсно, були витягнені й усі zostалися не ушкоджені, за винятком одного, який, коли кидаючи якор, передчасно повернувся, був кинений бічною хвилею на скалистої беріг і розтрощився. Зрештою все було зрятоване, — це тільки шогля, пабуой, корабельне приладдя й люде, але навіть цяхи й смола, яку здрипано, так що до відновови кораблів не треба мені нічого іншого, як будівляного церева, якого, як ти сам знаєш, дуже багато ваяца Понту. Та буря трівала дві доби, і пля нас треба було безперечно зостатися там, бо треба було перець тим не зближати-ся навіть до тих Афін, як протстані порождньої й незнаной.

Врушивши звістїль утосвіта, пізнали ми спочатку бічної хвилі, а ваяць слабкий пошух берев утишїть море й зробив його спокійним, і перед подуцїнем, зробивши більше, як пятаьсот стацій, прїбули ми до Ансару, де стоять ваяогом пятаь баталїонїв / зрігає /. Ваялетїв належнїсть ваяїську, оглянув його уяброваїя, а також вая і рїз та хворнх ваякїв і зрештї печення хлїба, що ваясьне тої вїлбуваїся. Яка про все це моя думка, — ваянїсав тої в ваянїському лїстї. Та мїсьцевїсть — Ансарос, як кажуць, ваянїсавася колясь Ансїртос, — бо там нїби зрїнув від руки Медеї тої байковий Ансїртос, — і показують і цосї моголу Ансїртоса, пізнїш одначе ту назву ваяпсуїн околичнї чужнїнї, поцїсно як багато іншнх ваяв також ваяпсуто, коля, ваяпо., мїсто Трана в Каппадокїї почато ваянїсаватї Трано від іменї Траята, царя таврїв, який, як кажуць, переслїдуїчи Ороса і Пїлїаца, досягнїв аж до тїєї землї і тут умер від хвороба.

Рїчки мнївали ми в ваяваннїю від Трапезунта такї: перш за все Гїссос, ту, від якої ваянїсаванїй порт Гїссоса, відлеглий від Трапезунту стацій на 180, потїм Офіс, відлеглий від порту Гїссоса на ваянїх 190 стацій, відцїляючий край коляїв від тїаваяцїцької землї, — цалї рїчку, ваяну Холодноїю / Психрос /, від Офісу віддалену на ваянїх 30 стацій, потїм рїчку Гарну / Kalos /, рїзно ж на 30 стацій від Холодної віддалену. Сусїцїя рїчка є Рїзіос на 120 стацій від Гарної відцїалена. Від неї знову стацій на 30 відцїалена інша рїчка — Аскурос, від Аскуроса стацій на 60 рїчка Аїїнос, відцїкїль до Аїїн є стацій 180. В сусїцїствї Аїїн ваянїсаватїся рїчка Загалїс, відцїалена від нїх бїльшїмїмї стацій на 7. Врушивши з тих Аїїн, мнївали ми рїчку Поттанїс, де ваянїсаватїся палац царя Аркїаноса: та рїчка відцїалена від Аїїн на 40 стацій. За Пїтанїсом рїчка Пїксїтос, а відлеглисть мїж нїмї стацій 190. Від того Пїксїтоса до Архабіса є дальшнх стацій 90, а від Архабіса до Ансароса — 60. Вивїлївши з того Ансароса, мнївали ми вночі рїчку Акамїсїс, відцїалену від Ансароса на ваянїх 15 стацій. Від того Акамїсїса відцїалена на 75 стацій Батгїс / Глїбова /. Від Батгїса стацій на 90 рїчка Аїїнасес, від Аїїнасеса стацій теж 90 рїчка Ісїс. Доступнї для кораблїв рїчки Акамїсїс і Ісїс, і тї ваядають утосвіта

сильні подмухи вітру. Після Ізісу минули ми річку Моґрос, а між Моґросом і Ізісом є стадій 90 і Моґрос той є рівно ж доступний для кораблів.

8.

Звідтіль вплили ми в річку Фазіс, стадій на 90 відлеглу від Моґроса, а з річок, які я бачив, маючу найсолодшу воду і найбільш відмінної барви. Її легкість кожен може виміряти при помочі ваги, а ще раніш із того, що пливе вона по поверхні моря, не мішаючись із ним, ніби той Титарезіос, про який говорить Гомер, що пливе він по поверхні Пеніоса, ніби олива. Можна теж було, зануривши посудину в те, що несеться зверху, набрати солодкої води, спустивши її на глибину — солоної. Зрештою і весь Понт має воду, далеко солодшу, ніж море зовнішнє, а причина того — річки незміряної кількості й великості. Доказом знову її солодокості, коли треба показів річей, вияснених при помочі зовнішнього почуття, є й те, що люди, які живуть біля того моря, усю свою худобу женуть до моря й з нього напувають, і тоді видно, що п'є вона з нього охоче, при тім істнує поголоска, що такий напій пожиточніший від солодкої води. Барва Фазісу така, яка буває витворена погруженням у воду цини або олива; одначе, коли з вода та устоїться, вона стає цілком чиста. Нема звичаю, щоб ті, хто впливає у Фазіс, привозили свою воду, але навпаки, коли тільки в'їдуть на її хвилі, зараз дається на кораблях наказ вилити всю воду, яка є на них, бо в противному разі, як утримуються поголоски, ті, хто цього не учинить, не будуть мати бажаного доброго плавання. Вода річки Фазісу не псується, але зостається така сама чиста більш, ніж десять літ, із тією тільки різницею, що стає ще більш солодкою.

9.

По лівій руці тих, що впливають на Фазіс, посаджена богиня Фазійців. Судячи по зовнішній постаті, то, правдоподібно, Рея, бо вона тримає в руці брязкало / Кумбалон / і має львів біля підножжя трону, а сидить так само, як у святині Матері богів в Афінах Фідієва Рея. Показують також там котвицю корабля Арго. Зроблена з заліза, вона не здалася мені стародавньою — що правда, її великість не відповідає теперішній котвиці і форма її до певної міри відмінна, але, на мою думку, вона молодша від того часу. Одначе, показувано також стародавні рештки іншої котвини, кам'яної, так, що то швидче, як можна припускати, рештки котвиці Арго. Ніяких інших споминів із переказів про Язона тут не було. Зате сама твердиня, де сидять залогом чотирьох виборових вояків, із натурі позиції здалася мені дуже міцною і положена в найвідповіднішій місці для забезпечення тих, які сюди припливають. Подвійний рів оточує навколо муру і кожен із тих рівів широкий. Давніш мури були з землі і на них стояли вежі з дерева, одначе тепер із паленої цегли збудовані й сам мур і вежі, під ним заложений міцний фундамент, на нім же поставлені возні машини і він, одним словом, так усим забезпечений, щоб ніхто з чужинців не міг ані зближитися до нього ані загрозити його залозі облогою. Але тому, що оказалось необхідним, щоб і корабельна пристань була забезпечена і всі лоди поза твердинею, в яких живуть заслужені вояки й купчаться інші люди, я вирішив від подвійного рову, який оточує твердиню, провладити новий рів аж до річки, який обгорне і місце постю кораблів і лоди, що знаходяться поза муром.

10.

Пливучи від Фазису, ми минули Харієнт, сплавну річку, а відлеглість між ними 90 стадій. А, плівучи від Харієнту ми минули відлеглу на дальших 90 стадій річку Хобос, де теж загинули котвицю. З якого приводу і що ми там зробили, я виясню тобі в латинським листі. Далі по річці Хобос ми минули сплавну річку Сінгамес, відлеглу від Хобоса на яких 210 стадій. Сусідня з Сінгамесом річка Тарсурс, а просторинь між ними 120 стадій. Від Тарсурса знову на 150 стадій відлегла річка Гіппос, а від Гіппоса на 30 стадій річка Астелефос. Минувши той Астелефос, прибули ми перець полуцнем з Хобосу до Севастополю, відлеглого від Астелефоса на 120 стадій так, що того самого дня я міг і платню воюкам виплатити і оглянути їхнє узброяння, коні й ізців, що на них скакали, чалі хворих і запас збіжжя, врешті обійти навколо вал і рін. А всього стадій від Хобоса до Севастополя 630, а від Трапезунту до Севастополя 2260. Севастопіль спершу називався Діоскуріадою й був колонією мілетян.

11.

Племена ми минули такі: з трапезунцями, як свідчить Ксенофонт, сусінують колхи; з тих найбільш воєвничих і ворожих трапезунцям він називав дрлами, але мені здається, що то швидче сани, бо ті аж до сьогодні дуже воєвничі і ворожі трапезунцям. Вони живуть у оборонних місцях, царів зовсім не мають і віддавна вже обсязані платити римлянам данину, оначе, з приводу розбоїв вони не завжди своєчасно її платять, та від цього часу будуть платити, як слід, бо в протилежному випадку ми їх авідтіль зичнемо. З ними граничать мікрони і геніохи, а царем у них анхіалос /розд. 7./ З мікронами й геніохами межують зидрейці, підлеглі царові Тарасманові. З зидрейцями знову сусінують лави, а царем у лавів Малассас, який свою владу від тебе має. З лавами з черги граничать апсіли, а в них цар Юліан: той свою царську гідність від твого батька має. З апсілами чалі граничать абаски. У абасків цар Ресмагас, який також від тебе своє царство має. З абасками врешті сусінують саніги, у яких заснований був той Севастопіль; санігів цар Смацагас також від тебе своє царство має.

Ад до Апсароса тоці пливи ми на скіп по правій стороні Евксину і той Апсарос звався мені найпальшим краєм Евксину в його довготі. Бо від того пункту наше плівання відбувалося вже на північ аж до річки Хобос і поза Хобос аж до Сінгамеса. А від Сінгамеса звернули ми на ліву сторону Понту аж до річки Гіппос. Від Гіппоса ж, плівучи в напрямку Астелефоса і Діоскуріади, побачили ми гори Кавказу височинною більш-менш такі, як кельтські Альпи. Почав теж показуватися найвищий шпиль Кавказу, а шпилью того назва Стробілос, те, як говорить в переказах, на приказ Зевса був розп'ятий Гефайстосом той славетний Прометей.

12.

Просторинь з черги від трацького Босфору до міста Трапезунту представляється так: біля трацького Босфору, того "гирла" Понту Евксинського, на тих теренах Азії, що знаходяться направо і належать до племені бітунів, лежить місце, зване Святим /Нієрон/, де стоїть святиня Зевса, званого володарем бажаних вітрів. Те місце служить за пункт виходу для суден, що плівуть до Понту. Хто раз на нього вплив, той має по правій Азії і окружує найближчу, звернену

до Понту частину землі племені бітинів, а обпливання її представляється так: святиня Зевса бажаних вітрів одлегла від Візантії стадій на 120 і тут знаходиться авана "найвужчою тісниню" / Stenotaton / устя Понту, через яке впливається він до Пропонтиди / т.е. Мрамурового моря/. Кажу то тобі, як тому, що сам про те знає. По правиці того, хто пливе від місця Святого, знаходиться річка Ребас, віддалена від святині Зевса стадій на 90. Далі є міс, так званий Чорний верх / Melaina akra/, відлеглий стадій на 150. Від Чорного верху до річки Артанос, це при святині Афродити є пристань для невеликих кораблів, в дальших стадій 150. Від Артаноса знову до річки Псилліс є стадій 150 і дрібні судна могли б тут ставати на котвиці біля скелі, що піднімається недалеко від устя тієї річки. Звідтіль до порту Кальпес є стадій 210. Яка то місцевість той порт Кальпес і яка там пристань, а також, що там є джерело холодної й чистої води і теж, ще біля моря є там ліси, багаті корабельним будівельним деревом, і до того повні дикого звіря, про те вже старший Ксенофонт оповідав.

13.

Від порту Кальпес до Рое є стадій 20 - то пристань для малих суден. З Рое до малого острівця Аполонії, не дуже віддаленого від берега, є знову стадій 20 - тут є порт під ослоню острівця. Звідтіль до Хеллаї є також стадій 20, а з Хеллаї до місця, де річка Сантарі впадає до Понту, є стадій 180. Звідтіль до устя річки Гипіос є дальших 180 стадій. Од Гипіоса до торговища Ліліон є стадій сто. З того знову Ліліона до Елліона є стадій 60. Звідтіль до іншого торговища Калес є стадій 120. З Калес до річки Ликос стадій 80, а від Ликоса до Гераклеї, городу гелленських дорійців, мегарської колонії є стадій 20. В Гераклеї є пристань для кораблів. З Гераклеї до так званої Метроон / т.е. святині Великої Матері богів-Кибели / є стадій 80. Звідтіль до святині Посейдона є стадій 40, а звідтіль до святині Німф є стадій 15. Від святині знову Німф до річки Оксінас є стадій 30. Від Оксінаса до Сандараки є стадій 90 та Сандарака то пристань для невеликих кораблів. Звідтіль до Кренідес є стадій 60. А з Кренідес до торговища Псилла є стадій 30. Звідтіль до Тіос, городу гелленських іонів, що лежить біля моря, рівнож колонії мілетської, є стадій 90. З Тіосу знову до річки Білліяос є стадій 20. Від Білліяоса до річки Партеніос є стадій 100. Аж до того місця живуть трацькі бітинці, про яких згадував також у своїм творі Ксенофонт, як про найбільш войовничих з усіх племен Азії і ніби на тій власне землі військо гелленів пізнало більшої своєї страждань, коли від відділів Кеїрзофа і Ксенофонта відлучилися еркаці.

14.

Від того пункту починається вже Пафлягонія. Від Партеніоса до Амастриди, городу гелленського, є стадій 90; то пристань для кораблів. Звідтіль до Еретіної є стадій 60. З Еретіної до Кромни - дальших є стадій 60. Звідтіль до Киторос є стадій 90. Є в тим Киторосі пристань для кораблів, а з Киторосу до Аїгіялої є стадій 60, а до Трмена є стадій 90, до Карамбіс є стадій 120, а звідтіль до Зефіріон - 60. З Зефіріону до Абнутаїхос, невеликого міста, є стадій 150: то пристань для кораблів, не цілком певна, але, коли не настигне велика буря, можуть вони тут колихатися без школи. З Абну-

теїхосу до Акініети є чалышк стаціи 150. Звіцтіль до тор-
говища Кіноліс є знову стаціи 60: в Кінолісі в літню пору
кораблі можуть цівнавати колісання. З Кінолісу до Стефани
є стаціи 180. То безпечна пристань для суден. Зі Стефани
до Потамої з стаціи 150. Звіцтіль до Тонкого мису / *Lapte
akra* / стаціи 120. Від Тонкого мису до Армени є стаціи 60;
в тім самім місці знаходиться рівно ж порт. Про ту Армену
згадує також Ксерофонт. Звіцтіль до Синопу є стаціи 40,
синопці - то вахціці в Мілету. З Синопу до Каруси є стаціи
150, судна цівнають тут колісання. Звіцтіль до річки Галіс
є стаціи 300.

15.

Та річка в стародавні часи була границею царств Кро-
ісса та персієв, а тепер вона вся пливе під пануванням рим-
лян, але не з полуцня, як твердить Геродот, а від сходу сон-
ця і її уста до Понту відділяє поля мешканців Синопи і
Амівос. Від річки Галісу до Наустатмок, це є озеро, стаціи
90. Звіцтіль до іншого озера Кіноліса є чалышк стаціи 50,
а в Кінолісону до Евреїи стаціи 120. Звіцтіль до Амівосу
стаціи 160. Амівос - то гелленський город, колонія афіян,
заснована біля моря. З Амівосу до порту Анкони, це річка
Ізіс знаєє до Понту, стаціи 160. Від устя Ірісу знову до
святині Геракла / *Heraclion* / є стаціи 360, то пристань для
кораблів. Звіцтіль до ріки Термоцонту стаціи 40: той Тер-
моцонт, це, згідно з переказами, жили колісь амазонки.

16.

З Термоцонту до ріки Евріс стаціи 90. Звіцтіль до річ-
ки Тваріс є їх 60. З Тваріс до Оіноє - 30. З Оіноє до річки
Фігамунту стаціи є 40. Звіцтіль до твердини / *Phugion* /
Фалісанес - 150. Звіцтіль до міста Полемоніос стаціи є 10, а
з Полемоніосу до шипи, званого Язоньям, є стаціи 130.
Звіцтіль до острова цивіліців є їх 15. З острова цивіліців до
Босн - 75: в Босн є пристань для кораблів. Звіцтіль до Ко-
ттора є стаціи 90. Про той Коттор, як про місто, згадував теж
Ксерофонт, кажучи, що то колонія синопців, тепер, одначе, то
тільки село й то невеличке. З Коттора до річки Меланіос є
стаціи найбільше 60. Звіцтіль до іншої річки, званої Фармате-
нос, стаціи 150. Звіцтіль до Фарнації стаціи 120. Та Фарна-
ція давніше називалася Керавос і була рівнож колонією си-
нопців. Звіцтіля до острова Аретіаїи є стаціи 30. Звіцтіль
до Зеффіріону стаціи 120: то пристань для кораблів. А з Зе-
ффіріону до Триполісу є стаціи 90. Звіцтіль до Аргірія є їх
20. А в Аргірія до Філоканії 90. Звіцтіль до Коралія стаціи
100, а в Коралія до гори Святої / *Nieron* / - 150. Від гори
Святої до Корцилі є їх 40: то пристань для кораблів. А в
Корцилі до Гермонаси є їх 45: тут теж пристань корабельна.
А в Гермонаси до Трапезунту є стаціи 50: тут ти твориш те-
пер порт, бо давніш була тільки пристань, аби в літню пору
хоронилися тут від хвилі кораблі.

17.

Відлеглості від Трапезунту аж до Діоскуріади подав я
вище, вимірявши їх віцповідно до річок. Зібрані разом тво-
рять вони від Трапезунту до Діоскуріади, яка тепер носить
назву Августового городу / *Севастопіль* / 2260 стаціи. Від-
леглості від Візантії, коли пливається направо в напрямку Діо-
скуріади; це на сторожевім обвіі для тих, що впливають до
Понту направо, кінчається римське панування, вносять: / числ
бракує / . Коли я довідався, що закінчив життя Котис, цар так

званого киммерийського Босфору, подбав я й про те, щоб вияснити тобі також морську дорогу аж до того Босфору, щоб ти мав можливість, коли щось у справі того Босфору вирішити, і ту також виправу обміркувати з знайомістю річи.

18.

Отже для тих, що вирушили б із Діоскуріади, перший пристанок міг би бути в Пітиунці, віддаленім на 350 стадій. Звідтіля стадій 150 до Нітики, де за давніх часів жило скитське плем'я, про яке згадує історик Геродот, кажучи, що то пожерачи вошей, - переконання, яке утримується про них аж досі. З Нітики до річки Абаскос стадій 90, а від того Абаскоса стадій на 120 віддалена річка Боргис, від того знову Боргиса стадій на 90 річка Незіс, де підносяться Гераклеві верхи. Від Незіса знову до Масаїтики в стадій 90. Звідтіля стадій 60 далі до річки Ахаїунту, яка в границю між вільхами і санігами. У тих вільхів королем Стахемфат, який свою владу від тебе отримав. З того Ахаїунту в стадій 150 до Гераклевих верхів. А звідтіля стадій 180 до одного шпилю, де в ослона від вітру, званого "траїскос", а також від північно-східньої. Звідтіля до так званої Старої Лазики в стадій 120, а звідтіля до Старої Ахаї стадій 150, звідтіля знову до порту Паграї стадій 350, а з порту Паграї до порту Святого / Hieros / стадій 180. Звідтіля до Синдикі стадій 300.

19.

Од Синдикі до Босфору, званого киммерийським, і до городу в Босфорі Пантікапейон, в стадій 540. Звідтіля теж до річки Танаїс / Дон /, який, як кажуть, від Азії Європу відділяє, в стадій 60. Та річка випливає з Местичького озера / Азовське море / і впадає до вол Понту Евксинського. Аїсхилос, однак, в "Визволенім Прометеї" границю Європи й Азії вважає річку Фазіс. Принаймні так там промовляють до Прометея титану:

- Приходимо сюди сьогодні, Прометею, ми, твої брати,
Щоб стати свідками твоїх страждань і мук
І кайдани тяжкі тобі влекшита.

Після чого перелічують усі краї, через які вже перейшли:

Великий Фазіс, те в світа рубеж і кінець,

Що Європу від Азії ділить.

Обплиття довкола Местичького озера дає більш-менш 9000 стадій. А з Пантікапейі до Казеки, села, заселеного біля моря, в стадій 420. Звідтіля до Феопсії городу, що стоїть тепер пусткою, в стадій 280. То було колись місто гелленських іонів, колонія мілетян, і згадки про нього знаходяться в багатьох творах. Звідтіля до стаячого також пусткою порту скитських таврів в стадій 200. Звідтіля до Ламтасу, що в вже на землі таврійській в стадій 600. А Ламтасу до порту Сімболіон, що теж у Тавриці, стадій 520. Звідтіля до таврійського Херсонесу стадій 180. А з того Херсонесу до Киркнікіс стадій 600, з Каркнікіс знову до порту Гарного / Kalos /, що належить рівнож до окитів, в дальших стадій 700.

20.

З порту Гарного до Тамераки стадій 300. В середині тиві Тамераки в невеличке озеро. Звідтіля до устя того озера дальших стадій 300. Від устя того озера до Тірнес 380 стадій. Звідтіля до річки Борвстену / Дніпро / 150 стадій.

Той, хто пливе згору по Дніпру бачить добре укріплений гелленський город, званий "Щасливим" /Ольвія/. Від того Бористену до одного малого острова, пустого й безіменного, в стадій 60. Звідтіль до Одесосу це в пристань для кораблів, в 80 стадій. З Одесосом сусідує знову порт Істріанів, а до нього 250 стадій. Звідтіль до ближчого порту Ізякова в 50 стадій. Звідтіль до того устя Істру /Дунай/, яке носить назву Гоголого, в стадій 1200, а все, що в між ними, то пустина, повбавлена назви.

21.

Перед тим, хто пливе надовж того устя, прямо вперед, особливо при північних вітрі, розстеляється острія, який одні називають островом Ахілла, другі Ахілловим бігом /гошов/, ще інші за його барни називають Білим /Леука/. Видобула його з моря, як кажуть Тетіда для свого сина Ахілла, який з того часу живе на ньому і в на ньому святиня Ахіллова та його дерев'яна статуя стародавньої роботи. Людей на тім острові цілком немає, а жасється на ньому не багато кіз і воли то, як кажуть, приносяться в жертву Ахіллові усіми тими, що туди заїздять. Є там також багато інших побочних варів, зложених у святині, ваз, перстнів, порогощінних камнів, а також написів або по латині або по грецькі і щораз то іншим способом укладаних на честь Ахіллеса а часом на хвалу Патроклові, бо й Патрокла на рівні з Ахіллесом почитують усі ті, які прагнуть учинити Ахіллесові любу річ. Багато теж птахів ночує на тім острові, чайок і нурків, а також незміряна кількість морських ворон. Ті птахи спікуються Ахіллесові святинею. Бо вони щоденно від самого ранку удосвіта злітаються до моря, а потім умисне змочивши свої крила морською водою, знову влітають у святиню і скроплюють її, а, коли та знаходиться в гарнім порядку, ще інші пташки замітають крилами піллогу.

22.

Ще інші люди оповідають таку річ: з тих, що заїздять на той острів одні, що пливають до нього навмисне, привозять на кораблях жертівні телята і з них частину вбивають, а частину пускають вільно Ахіллові; однаке деякі прибиваються туди, змушені бурєю, - і ці домагаються від самого бога жертівного теляти, запитуючи ворожку, чи не краще й корисніше було би вбити власне те теля, яке вони самі визначають як жертву, платячи відразу таку суму, яка, здається їм, того гідна; коли ж відповідь ворожки випадає відмовна /бо там є й ворожка в святині/, підвищують ціну, і коли ще раз бог відмовить, ще раз ціну підвищують. А коли бог згодиться, то вже люди знають, що то ціна встаречаюча, а теля зараз же потім само став перед ними, зовсім не втікає. Таким чином значна кількість сребра, зложена богатиреві й святині то заплата за жертівні телята.

23.

Ахілл однаке з'являється також у сні або вим, що вже на острів прибули, або тим, що до нього допіру пливають, але від нього вже недалеко, і сам показує, де їм ліпше до острову пристати й на котвиці стати. Інші твердять, що їм навіть на яві показався Ахілл, станувши або на щоглі або на кінці реї, ніби Діоскури, в тім тільки одним уступав Ахіл Діоскурам, що діоскури всюди явно показуються морякам, і показавшись, стають їхніми рятівниками, а Ахілл замість того з'являється тільки тим, що вже зближаються до острову. Інші опо-

відають, що бачили у сні також Патрокла. Те, що про Ахіллесів острів написав я, як поголоску, чув я від тих, які або самі прибули на острів або інших про нього розпитували, і все те не здається мені невірним. Бо я вірю, що, коли хто, то власне Ахіллес герцем і додумуюсь про те з його шляхетного походження й краси, його могутності духа і передчасного відходу живим з світу, врешті з творів про нього Гомера і такої гарячої любови до свого товариша, що хотів смерти вслід за своїм улюбленцем.

24.

Від устя Істру / Дунаю /, званого Голім / Psilos /, до другого устя 60 стадій. Звідтіля до устя, званого Гарнім Kalos /, 40 стадій. А від устя Гарнього до четвертого устя, званого Назаракос, 60 стадій, звідтіля до п'ятого устя в їх 120. Звідтіля до міста Томеус / Тоші / 300 стадій, з Томеусу до міста Каллатіс дальших 300 стадій: то пристань для кораблів. Звідтіля до порту карійців 180 стадій. А край довкола носить назву Карії. Від порту карійців до Тетроісіади в стадій 120, звідтіля до Бізони, міста, що стоїть пустою, 60 стадій, а з Бізони до Діонісіополя 80 стадій. Звідтіля до Олессос в стадій 200: то пристань для кораблів. З Олессос до передгір'я Гаїмосу, яке сягає аж до Понту, в стадій 360. І сюди рівно ж кораблі захоплять. А від Гаїмосу до міста Месембрії стадій 90: то пристань для кораблів. З Месембрії до міста Анхімолос в стадій 70. А з Анхімолос до Аполонії 180. Все те міста гелленів, засновані в Скритії, по лівійці того, хто впливає на хвилі Понту. З Аполонії до Херсонесу 60 стадій. Тут в пристань для кораблів. А з Херсонесу до мурів Авлаїсса 150 стадій. Звідтіля до урвища Тиніади 120 стадій.

25.

Від Тиніади до Сальмидесу в стадій 200. Про те місто згадує Ксенофонт Старший і до того місця, по його словах, дійшло гелленське військо, яким він командував, коли вкінці з трацьким Сеутесом вирушив на виправу. Багато також писав він про брєк у тім краю пористаней, бо тут викидаються на сушу судна, переможені бурєю, і як сусідні траки б'ються за рештки тих кораблів. Від того Сальмидесу до Фргії в стадій 330. Звідтіля до Кианеї стадій 320. Це ті Кианеї /небто Чорні Скелі/, про які кажуть поети, що були колись блукливі /небто рухомі/ і що першим кораблем що між ними проплив, був той корабель Арго, який Язона до Колхиди привіз. Від Кианеї до святині Зевса бажаних вітрів, де знаходиться гирло /стома/ Понту, в стадій 40, звідтіля до порту Дафни, званої Шаленою, в знову стадій 40, від тієї Дафни до Візантії в їх 80. Такі от місцевості від кимерійського Босфору до Босфору трацького і до міста Візантії.

Проф. Др. Вітольд Клінгер.

Р Е Ц Е Н З І Я .

А. Івановський:

- 1/ Physical Modifications of the Population of Russia and Famine: "American Journal of Physical Anthropologie", v. VI, 1923, s. 331.
- 2/ Die antropometrische Veränderung russischen Völker unter dem Einfluss des Hungereuth. "Archiv für Anthropologie". Neue Folge, Band XXX.

Як хитро совіти припозивляли голод в Україні і як хитро означає хтіли замазати всі сліди своєї хитрої політики в Україні направленої на те, щоб винищити українське населення і замінити його московським, і в той же час показати світові, що Совіти ні в чім невинні, а винні якісь стихійні невідомі закони і їхні впливи на населення, показують найліпше ці дві статі, докторів Івановського з Харкова.

Вони ніби то зовнішньо зовсім наукові, а в дійсності все тільки підведено під наукову вуаль прикриваючи гірку українську дійсність.

В цих своїх статтях Івановський пише про антропологічні виміри зроблені в Харкові над новобранцями в 1922 і 1923 роках. - Головну роль тут грає індекс /черепа/ голови, показуючий відношення ширини голови до її довжини. - В українців цей індекс голови в середнім в 84,0 з невеликими хилятаннями від 83,5 до 85,0 в залежності від місцевості. - У москвалів цей індекс в середньому хилитьється від 79,0 до 82,0 в залежності від місцевості /губернії/.

Отже Івановський констатує для х а р к і в с ь к о г о військового округу зменшення сего індекса в помянутих роках у новобранців з 84,0 на 82,0. - Це значить, що в попередні роки до революції 1917 року, і особливо до голоду 1921-1922 років, індекс голови у новобранців у Харкові був у середньому 84,0, а після голоду змінився у середньому на 82,0. Виходить так, що під впливом голоду голова у населення харківського військового округу від голоду проузчала, на цілих дві одиниці.

Французькі та інші спеціальні журнали напр. L. Anthropologie висловлює сумнів, що до можливості такої зміни від голоду, і висловилося в тім смислі, що при вимірах індексу у Харкові могла статися якась помилка.

Але в дійсності ніякої помилки не було, а сталося от-що. - В харківській губернії в декілька повітів заселених майже сплош москалями переселеними з Московщини ще на початку ХІІІ віку. Коли прийшла революція 1917 року, то всі ці повіти записалися до комуністичної московської партії, і користалися всіми вигодами та підмогою московського більшовицького уряду в Україні. І в той час, коли на Україні московська ЧЕКА, по офіційним же справозданням розстріляла більше дев'яност тисяч люду і головне молодого до 1921 р., то цих московських сіл вона не чіпала, як і москвалів взагалі. В 1921 р. на українським селі не можна було побачити мужчин від 17 до 35 літ, бо вони або були вистріляні, або ховали-

ся по лісах.

Отже новобранці 1922 року у Харькові, були головним чином не українці, а москалі з московських сел, з індексом голови від 79,0 до 82,0, а українців було дуже мало, і тому середній індекс і став 82,0.

Причина зміни індексу не голод, а винищення українців Москвою.- Це треба українцям пам'ятати!

Вадим Щербаківський.

A. B a s c h n a k o f f : Les Substrats ethniques de la population russe aux temps préhistoriques.- "Zeitschrift für Rassenkunde". Band IV, 1936, S.194-199.

Автор, відома читачам уже з рецензії Д.Чикаленка в II книжці "Чорноморського Збірника", виявляє себе і в цій коротенькій статі, уміщеній в дуже поважнім німецьким органі, зовсім легким, що до джерел на які він опирається.

Так напр. з місця в карьер він зве англійських Піктів яфетитами, до яких з такою самою легкістю відносить як Лігурів так і Іберо-еускороїдів /ст.195/, не указуючи ні авторів, у яких він це взяв, ні аргументів, коли він сам прийшов до такого рішучого висновку.

Потім він переходить, як він сам каже, до Росії, і справно указує, що субстрат лісового пасама, тобто Московщини був фінський, а субстрат степовий передарійський був у зв'язку з народами Кавказькими і з певною етнічною зоною яка тягнеться від Піренеїв до Високого-Атласа і Марока. На Заході яфетитський субстрат зник, окрім одного малого народу Басків.-

На Кавказі ж "населення яфетитське" під формою "народів протокавказьких" досягає ще й десь 24%, на загальне число Кавказького населення біля II мільонів душ.

Очевидно, ці свої твердження він взяв з повної покірності проф.М а р р е і його школи. Хоч метою Марра викликав у більшості європейських вчених більш менш негативне відношення, то всіх такі частина, і в тім числі віденський вчений Бляйхштейнер /Bleichsteiner/ вважають її за цілком можливу. Зате твердження і винаходи самого Башмакова далеко не стоять на науковій висоті.

Так напр. він каже що Кімерійці /Kimmerioi / не були нічим іншим, тільки галузю Черкесів, бо і тепер в племя "Tiémirgoi /Тіеміргої/, яке імя абсолютно по звукам відповідає античному "kimmerieos", очевидно ще й з московським прононсом "шіе" замість "ше", ст.197.

На тій же сторінці автор приписує собі відкриття фактів яких ніби ніхто не підозрівав, про розсіяння/меркаських/ кавказьких племен по Малій Азії, що було давно відомо, але чого очевидно автор не читав.-

Для доказу того, що Українці /малороси, як він каже/ походять від Черкесів Башмаков на ст.198 приводить, що більшість прізвищ кінчається не на /"off" / ="ов" тільки на "ко", бо у Черкесів "ко" означає "чийогось сина".-

Але очевидно що автор не має нічого спільного з фі-

пологію, бо мусів би знати, що "ко" само по собі в Українській мові має зменшуваче значіння: напр. Ванько, Сашко, Панько, а московському "ов" відповідає "енко": Іваненко, Петренко, Гончаренко.-

--- Те саме нерозуміння у нього виходить і зі словом, що кінчиться на "ух", і тут він наводить і слово "пастух" і навіть "петух"; так що вже і Москва зрідтіть же йде. На жаль українське слово є "півень" а не "петух" і промовить черкеське "tzykhou" = навіл.-

Очевидно, що автор читає Морра, але не зрозумів його і почав усе з своєї голови пояснити.-

Шкода, що стаття попала в поважний німецький періодик, і багато незнаючих української мови введе в блуд.

Вадим Щербаківський.

D. L i d i o C i p r i a n i :

Eine Rassenuntersuchung bei den Gutzulern. "Zeitschrift für Rassenkunde", 1936, Band IV, S.124-145.

Це є дуже цікава стаття особи, яка студіювала Гуцулів на місці в їхній країні.

Він про них каже так: "Це суть люде, які залишилися на якійсь старовинній сталії культури, з архаїчними звичаями; напр. лишилися при ще загальнім вживанню церемонійного топіння, або при певних забобонах. Потібно до всіх народів, які живуть у вічній стичності з природою, вони суть визначні спостережчі звірячого і рослинного світу" і т.д.

Автор звертає увагу на присутність у них хвороби, що зветься "зоб". /Корфі/, і поясняє її невстачеючим, одноманітним харчем, в яким головну роль грає верена капуста /Колі/.- Цю останню, на основі експериментів він і вважає головною причиною зобу. Тут він згоджується з поглядом Моравського антрополога проф. Сука. ст.126.

На ст.126 і 127 автор указує на велику смертність дітей і приписує її люду, особливо мертворожені залежать від нього.

Автор потім приводить різні хочачі, очевидно між поляками, або жителями жившими в той час на Гуцульщині, різні оповідання про походження гуцулів і вкінці указує, що вони не мають жадної вартости.

Нарешті переходить до антропологічного матеріалу. Він зміряв у Жабіному і в Околицях 50 чоловіків і 50 жінок. Очевидно, що він згадав про свого попередника Хр.Вовка, який міряв гуцулів теж на початку цього століття. Очевидно якісь певні інформатори, антропологі наговорили йому на Вовка, ніби висновкам Вовка про гуцулів і взагалі його вимірам не можна повірять, бо ним ніби керували не завжди наукові цілі, але здебільшого політичні.-

Отначе Ціпріані представивши на таблицях свої виміри п'ятдесяти гуцульських чоловіків і п'ятдесяти жінок прийшов до висновків взагалом беручи дуже близьких до висновків Вовка.

Так напр. він сам каже, що середній головний показчик /Корфіндекс/ для мужів 84,4, а для жінок 83,8, такий самий як і у Вовка, що є дуже важно, бо це головна ознака, круглоголовність, однакова у гуцула як і у наципріяня.- Різничні виступають попередя в кольорі очей і волосся.- У Вовка гуцули значно темніші в середньому ніж у Ціпріані.- Але це

легко пояснюється тим, що виміри Ціпріані робив у Дабіному і околицях, а Вовк згається в Довгополему і околицях; та й Вовк на яких небудь 25 літ раніше це робив. Але і сам Ціпріані признає і показує, що різниці між його вимірами і вимірами проф. Сука значно більші ніж між його вимірами і вовковими. Це ясно чому! Сука робив виміри на Гуцульщині, що було в свій час під Чехами..

Інші ознаки виміряні Ціпріані дуже близькі до Вовкових.- Середня висота майже ідентична з Вовком виміряного; причім середній ріст гуцулів у Вовка є на пів сантиметра менший як у Ціпріані.- Але і Ціпріані як і Вовк признають гуцулів за оден з найвищих народів в Європі.

Ціпріані відмічає такий паралелізм роста з показником: Великий ріст зв'язується з великим індексом, тобто з сильно закругленою головою. Але і зовсім довгі голови з показником 77,0-79,0 належать високім індивідам.- Зате темні і мішані очі не особливо часто трапляються у людей з високими головними індексами, тобто у дуже круглоголових.- Гуцули переважно мезоріни; тобто мають середню узкість носа, а позаяк взагалі носи у гуцулів дуже великі, то вони здаються вузькими.-

Також автор відмічає, що не дивлячись на високий головний індекс, тобто не дивлячись на круглоголовість і на широкоголовість самі лица лишаються досить вузькими, довгими лицами. У жінок навпаки круглоголовість іде паралельно з широким лицем.- Мужчини хоч і мезорhin'у себто середньої ширини носи мають, але помітно нахил до leptorrhini'ї себто до вузьконосости, а у жінок нахил до Platyrrhini'ї, себто до плосконосости.

Автор указує на незвичайну близькість всіх середніх індексів у гуцулів і у курців /Передньоазійських/.

Валум Щерб ківський.

M I S C E L L A N E A

x

x

x

Зацікавлення проблемами Чорноморського Пристору серед українського громадянства поширюється. В цьому напрямі слід згадувати останніми часами:

1. статтю проф. В в г е н а О н а н ь к о г о про "Культ Мітри в давньому Римі" /див. часопис "Проблем", Прага, ч.12, 1942, стор. 724-730./

2. Статтю проф. Дра В о л о д и м и р а С і ч и н с ь к о г о про південне "Походження Тризуба", з ілюстраціями /див. "Український Вісник", Берлін, ч. II, 1942/.

3. Статтю дра Ю р і я Д и п и : "Сучасність і Культура" /див. місячник "Наші Дні", Львів, ч. 3, 1943/.

4. Статті дра Ю р і я Д и п и : "Чорноморська Полорож" /від Січеслава до Акермана/. /див. щоденник "Краківські Вісті", Краків, чч. 55-56, 79-81, 83, 1943/.

5. Статтю Мгва І л я р і о н а К а л и н е в и ч а : "Значіння Чорноморських та Озівських портів для України" /див. "Український Вісник", Берлін, ч. 6, 1943/.

6. Др. К о і й П о л я н с ь к и й виголосив у Львові 17.III.43. виклад на тему: "Проблема Чорного Моря та його ловкілля". /див."Краківські Вісті", ч.61, 1943/.
7. Проф. О м е л я н Т е р л е й к и й виголосив у Львові 30.III.43 виклад на тему: "Помилкові погляди на історію", в котрому підніс вагу візантійської /чорноморської /культури в історії України /див."Краківські Вісті", ч.73, 1943/.
8. Статтю Б о г л е н а О с а л ч у к а: "Роля Болгарії" /див."Краківські Вісті", ч.76, 1943/.
9. Некролог інж. Д в в а Б и к о в с ь к о г о : "Пам'яті проф. Івана Шовгенова 1874-1943" /див."Краківські Вісті", ч.84, 1943./
10. Оповідання О л . Д а м а с к і н а : Пісня буряного моря /див. часопис "Проблем", ч.4, 1943 стор.230-232/.
11. Статтю В о л о д и м и р а Т р е м б і ц ь к о г о : "Кавказьким народам в національні роковини". /див."Український Вісник", ч.10, 1943/.
12. Проф. Українського Університету у Празі - П м и т - р о А н т о н о в и ч пише /1943/ монографію в Парижі млярства про "Українську школу мариністів".

x

x

x

"Створення морської сили мало величезне значення в історії України. Витворився тип українця - моряка - відважного, запорядливого, на все рішеного. Море вчило найцінніших військових прокмет безстрашності і солідарності. Учило бистрим зором дивитися вперед, орієнтуватися в невідомих країнах, шукати нових шляхів і просторів. Зацікавлення морем від того часу не зникало вже ніколи: у м о р і н а ш о м а й б у т н і с т ь !"

/ІВАН КАЛУНОВИЧ: За Чорне море - "Порог", ч.6, 1943, стор.87/.

x

x

x

Біжуча преса повідомляє з Букарешту /27 квітня 1943/, що Проф.інж. Д о р і н П а в е л виголосив в Румунському Інституті Енергетики відчит-проект вибудування в "Залізних Воротах" Дунаю велитенської електростанції". Запроектоване джерело енергії моглоб постачати річно біля 5,2 мільярдів кіловатгодин, отже булоб значно більшою установою від українського "Дніпростану", а може навіть найбільшою гідростанцією не тільки у Європі, але й у цілому світі. Вона моглоб постачати електричний струм не тільки по Румунії, але й до далі положених частин Південної Європи.

x

x

x

В "Українському Віснику", /Берлін, ч.9/91/ з 6.IX. 1942 р./ уміщено було велику інформаційну статтю про життя болгарського народу із таким мотто:

"Хто зпоміж усіх, сонцем осяяних людей, міг би нас покори-
ти? Ми привчилися бути панями у власному краю і нікому не
покорятися. І такими ми залишимося як довго буди війни й
як довго ми носимо меч!" /Із відповіді болгарського вели-
кого князя Добренти аварським посланцям/.

х

х

х

Болгарський вчений - Д м и т р о Я р а н о в о о го-
лосив багату змістом монографію про "Середземне море"
/Софія 1941/. Початково була вона друкована трьома части-
нами в "Річнику Софійського Університету /1939, 1940 і
1941/.

х

х

х

Болгарський Мосський Інститут у Варні видав друком
першу взагалі бібліографію друкованих праць про Чорноморсь-
кі справи :

I w a n o w . N.S. Bibliographie d.Schwarzen Meeres u.s.Küste.
Varna 1940, 268 S., Seewissenschaftliche Institut.
Zotschew Todor D. in "Ostraum Berichte," Breslau, 3 Heft, 1942,
S.372-373.

х

х

х

Видавнича фірма S.Kirzely Лайпцигу почала видавати
серію під назвою: "Sammlung Georg Leibbrandt, Quellen zur Er-
forschung des Deutschtums in Osteuropa," -----
під редакцією проф.пра Е.Мейнен. Досі вийшло 7 томів, з яких
до Чорного моря мають відношення наступні:

- Bd.1. Kugler Christian: Grossliebental, 1940, XI, 130 S.
B.3. Rempel Hans: Deutsche Bauernleistung am Schwarzen Meer,
Bevölkerung u.Wirtschaft 1925, 1941, XI, 108 S.
Bd.4. Woltner Margarete: Die Gemeindeberichte von 1848 der
deutschen Siedlungen am Schwarzen Meer,
1941, XVIII, 230 S.
Bd.6. Auhagen Otto: Die Schicksalswende des russlanddeutschen
Bauerntums in den Jahren 1927-1930, 1942,
VIII, 197 S.
Bd.7. Stach Jakob: Grunau und die Mariupoler Kolonien, 1942, 80 S.

х

х

х

Та ж сама фірма видала наступні укр.-німецькі праці у
1942-му році:

1. Doroschenko Dmytro: Die Ukraine und das Reich. Neun Jahrhun-
derte deutsch-ukrainische Beziehungen im Spiegel der deutschen Literatur - und Geistesge-
schichte, VIII, 300 S.
2. Jakowliw Andrij: Das deutsche Recht in der Ukraine und Seine
Einflüsse auf das ukrainische Recht in 16.
bis 18. Jahrhundert, IV, 220 S.
3. Smal-Stockyj Roman. Die Germanisch-Deutschen Kultureinflüsse
im Spiegel der ukrainischen Sprache, VIII, 283 S.
4. Antonowytsch Dmytro: Deutsche Einflüsse auf die ukrainische
Kunst, IV, 180 S.

х
х х

Часопис "Petermanns Geographische Mitteilungen", Gotha, на протязі останніх років умістив слідувачі цікаві для дослідника Чорноморського Простору статті:

- Brendl Oskar: Die Obstgartenwirtschaft Ägyptens, unter besonderer Berücksichtigung des Agrumen-, Feigen-, Wein-, Dattel- und Bananenbaues. /"P.M.", 1942, Heft 1, S.17-27, Hft. 2, S.41-52/.
- Gren, Erik: Die geschichtliche Entwicklung der Strassenverhältnisse zu beiden Seiten des Hellespontos und Bosphoros während des Altertums. /P.M., 1942, Heft 9, S.320-323/.
- Schultze, Joachim H.: Zur Geographie der altgriechischen Kolonisation. /P.M., 1941, Heft 1, S.7-12/.
- Fischer Josef: Die Östlichen Mittelmeer-Gebiete um 1500 /P.M. 1941, Heft 1, S.12-15/.
- Lepsi I.: Das Gefälle der Talwege im Donaudelta. /P.M., 1941, Heft 7-8, S.267-269.
- Louis Herbert: Das erste türkische Geographie Kongress in Ankara 6-21. Juni 1941. /P.M., 1941, Heft 9, S.311-314/.
- Heybrock, Werner: Naturwissenschaftliche Beobachtungen in Iran /P.M., 1940, Heft 4, S.124-131/.

НОВІ КНИГИ

- U k r a i n e . Handbuch der - . Im Auftr.d.Ukrainischen Wissenschaftl.Institut in Berlin, hrgs von Prof. J.Mirtschuk. Leipzig 1941, Otto Harrassowitz, VIII, 416 S.
- H u b e r, Reinhard: Die Türkei. Ein Weg nach Europa. Berlin 1942, Volk u.Reich Verlag, 104 S.
- P f a n n e n s t i e l, Max: Die altsteinzeitlichen Kulturen Anatoliens. /Istanbuler Forsch., hrgs. v.d. Zweigstelle Istanbul d.Archaol.Inst.d. Dt. Reiches, 15/, Berlin 1941, 50 S. u.18 Tafeln.
- C l e r g e t Marcel: La Turquie. /coll.Armand Colin, N.213./ Passé et Présent. Paris 1938, 207 p.Librairie Armand Colin.
- K a e m p f e r, Engelbert: Am Hofe des persischen Grosskönigs /1684/85/. Das erste Buch der Amoenitates Exoticae. /Quellen u.Forsch. z.Gesch.d.Geogr. u.Völkerkunde, hrgs von Albert Herrmann, Bd.2/. Leipzig 1940, XII, 241 S. + 12 Taf., K.F.Koehler.
- J ä s c h k e, Gotthard: Türkei. /Kl.Auslandskunde, hrgs von F.A.Six, Bd.8/. Berlin 1941, 64 S., Junker u. Dünhaupt.
- F r u n z e I.: Bessarabien. Rumänische Rechte u.Leistungen. Bucarest 1940, 88 S., Dacia-Bücher.
- B u s c h - Z a n t n e r, Richard: Bulgarien. Geschichte u. Politik im Zentrum des Balkans. Leipzig 1941, 243 S., Wilhelm Goldmann.
- H u b e r, Reinhard: Der Suezkanal einst und Heute. Berlin 1941, Junker u. Dünhaupt.
- A n d r a e, Walter: Alte Feststrassen in Nahen Osten. /10.Sendschrift der Deutschen Orient-Gesellschaft/. Leipzig 1941, 56 S., I.C.Hinrichs.

Туреччина як морська сила.

Турецький флот вважає сьогодні своє головне завдання в тім, щоб стерегти протоки й нести берегову службу в Чорнім морі. В державі султанів найважливішим воєнним портом був Істанбул. Кемалева ж Туреччина використала до того затоку Ізміру, що в Мармурового моря глибоко врізується в аютлійське узбережжя. Це перенесення було зроблене не тільки з уваги на лозанський трактат, який перш за все забороняв утворення пунктів стоянок кораблів в обох протоках, але також тому, що ця віддалена бухта більше нагадує, як пункт виходу для руху флота, ніж чужачий на очах багатьох чужоземних оглядачів Істанбул. Із ізмірської затоки можуть воєнні кораблі однаково скоро досягати чи то портів Чорного моря: Синопи й Самсуну, чи то вліхати в Дарданел. Хоч завжди призначений тільки для оборони власних вод та берегів турецький флот має також силу для наступу.

Нова Туреччина старається в усіх ділянках учитися в помилок минулого. Вона знає, що для неї було б небезпечно занедбувати морське узброєння. Це робили на шкоду державі деякі султани. Твердження яке часто чується, що турки завжди були нездатні до моря, цілком неправдиве. Уже араби, які були ніби попередниками турок у східній частині Середземного моря, мали злібний флот, який часто появлявся, правда безуспішно - перед Візантією. Пізніш османські війська проникли на Балканський півострів, раніш, ніж султани, подумали про те, щоб забезпечити нове володіння пануванням на морі. Властивим засновником турецького флота був тоді Магомед II /1451-1481/. Цей султан міг при здобуванні Візантії виставити вже 150 воєнних суден і окрім того післяти потім 180 воєнних кораблів в Егейське море. За Сулеймана I /1520-1560/ зріс флот на 300 суден. Вони мали значні внутрішні недоліки. Галери були обслуговувані військово-повинними слов'янами й людьми, які внаслідок жорстокої турецької морської розбійнички. Мали вони також яко залогу чужинців. Така заплата з натури річчю була в більшій частині непевна. Хоч, завдяки багатству місів на побережжі Чорного моря, скоро можна було полегшити поповнення страт кораблів, але спочатку всі морські справи несприятливо впливали на нечесність управління. Здебільшого значно менше кораблів ставилося на службу ніж виволілося на листи платіві. Однак Туреччина могла перекозватися, що й на далекі простори моря йде вона завжди поперед іще сильної Венеції.

Заволодіння Кипром досягнула без великого труду, але тоді турецький флот був в 1571 році венеціанцями біля Динанту, при вході в коринський залив, майже цілком знищений. Та вже на слідуєчий рік, мала Туреччина так само великий флот, і до того ще з дуже сильною корабельною артилерією. Для морської війни мав Сулейман дуже необхідне йому виграшне знаряддя в морській розбійнички Хайрадіні Барбаросі, грекові, що походив із Мітілени. З його намови султан заключив союз із Францом I французьким, щоб спинити дальше просування іспанців у Алжирі. Тоді Барбароса перейшов на цілковите турецьке утримання, й булючи на чолі воєнного флота дійшов аж під Ніццу. Турки славлять його й тепер як їхнього морського героя. Також після його смерті /в 1546/ зоставалися алжирські корсарі багато десятків літ серед турецької морської сили дуже вартісною складовою частиною.

Наскільки в неправді твердити, що Туреччина не володіє сильним морським флотом, так застається також нествердженням, що й морська турецька торгівля не процвітала. Так того, як Чорне море було турецьким внутрішнім морем, мали турки там торговельну монополію, турецькі торговельні кораблі із Чорного моря їздили навіть далеко в гору по Дунаю. Але тако ж на Середземному морі турецька морська торгівля зовсім не була безцінна. Кораблі, що їздили під прапором півмісяця ще по 1800 році досягали лондонської гавані. Пізніш в поступом західнього впливу на Близькій Схід, турецький торговий флот був зменшений. Також воєнний флот турецькі моговлади завжди залишали перестарілим. Але прийшов вік перших принад реформації. Султан Абдул Азіс /1867-1876/, що був великим маршотрацем, заложив модерний воєнний флот, правда, тільки для репрезентативних парад. Його незвіданий наступник Абдул Гамід /1876-1909/ заставив воєнний флот у Золотім Розі зігнулим, бо боявся, що морські офіцери могли б прийти до турки вчинити проти нього переворот. Молодотурки взялися так енергійно до відбудування воєнного флоту, що той у Балканській війні став для ворогів Туреччини повністю небезпечним. В світовій війні, турецький флот остаточно був зміцнений німецькими кораблями: "Гебен" і "Бреслау", які навіть тепер лишаються найкращою підставою їхнього флоту. /Франкфуртер Цайтунг, 20. IV. 1943/.

У к р а ї н а і Ч о р н е м о р е .

"Боротьба зі степовими ордами - це була одночасно боротьба за поступ до Чорного моря. Її український народ виграв. Ми станули твердо на берегах Чорного моря і завданням відродженої Української Держави буде те становити ще більш закріпити. Тому мусять бути зв'язані з Україною такі приморські землі, як Бессарабія, Крим і Кубань.

М о р с ь к а г р а н и ц я - ц е о д и н о к а п е в н а г р а н и ц я У к р а ї н и , і і в і к н о у с в і т . Україна не може стерпіти ніколи того, щоб хтонебудь усалювився на північних узбережжях Чорного моря, або здобув на Чорному морю перевагу. Не даром же керувалися полки Святослава під Доростолом в Болгарії, Володимир під Корсунем на Криму, не даром Ярослав Осмомисл замикав "брами Дунаю". Далекозвідні були плани Великого Богдана, коли послав свого сина Тимша святити польку молдавського господаря - Розанту. Думка з а б е з п е ч и т и У к р а ї н і г е г е м о н і ю н а д Ч о р н и м м о р е м пробивається вже в походах Олега й козацьких воявах Сагайдачного.

Для України геополітичним законом в: м і ц ь о у к р і п и т и с я над Чорним морем і не допустити до того, щоб якабуль постороння сила усатовилася на північних берегах Чорного моря і добула на ньому перевагу".

/Мгр. Осип Губчак: До Української Імперії /Геополітичні розваження/. Збірник "За велич нації"... Львів 1938, стор. 132/.

В і д Р е д а к ц і ї :

Проф. Гр. Інж. І. Фещенко-Чопівський просить вяснити, що в його статті "Проблеми Технічного Економічного розвитку в Україні /окреме видання Укр. Чорн. Інст. Ч. 21/ в схемі полілу

Політехнік не уміщена "Львівська Політехніка" лише тому, що провадилася дискусія в справі реформ вже існуючого на Великій Україні технічного Високошкільництва.

Проф. Сеценко-Чопівський розумів, що вже існуюча Львівська Політехніка з глибокою історичною традицією подібно як і Київська, є поза дискусією. Справа раціональності позоставлення тих чи інших факультетів на Львівській Політехніці мала б бути дискутована насамперед у Львові.

-----oooo-----

ВИПАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО І Н С Т И Т У Т У .

Досі вийшли:

Ч. I.

Ю р і й Д ж п а : ЧОРНОМОРСЬКА ДОКТРИНА. Варшава 1940.
/29/20/., стор. 124. VI. На правах рукопису.

З м і с т : Дефініція. Частина перша : I. Чорноморський простір. 2. Роль України. 3. Ключ склепіння. 4. Таврида-осередок. 5. Дністер - опертя на Заході. 6. Дон - опертя на Сході. 7. Окреслювання кордонів. 8. Колонізаційний рух XIX ст. 9. Колонізаційний рух XX ст. 10. Закон розселення українців. II. Перелом характеру мас. 12. Фізична оборонність. 13. Духова оборонність. 14. Підкавказзя і Кавказ. 15. Очіність Кавказу. 16. Каспійська брама. 17. Туреччина. 18. Роль Кемала. 19. Іранський поміст. 20. Греція й Альбанія. 21. Дунайська брама. 22. Балканські війни. 23. Вул Кюрославії. 24. Болгарія. 25. Румунія й Угорщина. 26. Чорноморські землі як колонізаційний простір. 27. Чорноморські форми продукції. 28. Натиск на Чорне море. 29. Світомість етносу. 30. Політичні перспективи. 31. Союз Чорноморських держав. Частина друга : I. Море і його характеристика. II. Чорноморські ріки. III. Культури над Чорним морем. IV. Чорноморська торгівля. V. Релігії над Чорним морем. VI. Типи держав і людей. VII. Чорноморський характер. VIII. Символ Чорного моря. - Посліва. Література.

Ч. 2.

Л е в Б и к о в с ь к и й : ТУРЕЧЧИНА. Бібліографічні матеріали. Варшава 1940. /31x21/, стор. 68. На правах рукопису.

З м і с т : Передмова. Перегляд літератури. Загальні твори. Філософія та релігієзнавство. Суспільні знання. Мовознавство. Природознавство. Прикладні знання. Мистецтво. Письменство. Історія. Географія. Методиси. - Посліва. - Показник.

Ч.3.
Г.І. Б р а т і я н у : П О Ч А Т К И Т О Р Г І В Л І Н А Ч О Р Н О М У М О Р І .
Варшава, 1940. /31x22/, стор.42. На
правах рукопису.

З м і с т : Передмова Проф. І. Шорголова. Вступ. Географічний
огляд. Іранці та греки: грецька колонізація на берегах
Понту Евкспінського. Понтіське царство та римське завойован
няня. Великі інвазії. Торгівля Візантії в хазарами та ук
раїнцями. Інвазії коменів та турків. Монголи та італійці у
XIII ст. Прогнози.

Ч.4.
О л е г К у л и н я к : Ч О Р Н О М О Р С Ь К А П Р О Б Л Е М А В У К Р А І Н С Ь
С Ь К И Х П Р О М И С Л О В О С Т И . Варшава 1941.
/31x22/, стор.50 і схема. На пра
вах рукопису.

З м і с т : Вступ. Вугілля. Метали й машини. Цукор. Нафта.
Текстильна промисловість. Закінчення. Література. Схема.

Ч.5.
І в а н Ш о р г о в і в : Ч О Р Н Е М О Р Е . Г і д р о г р а ф і ч н и й н а р и с
Чорного моря та його басейну.
Варшава 1941. /31x22/, стор.112
і карта. На правах рукопису.

З м і с т : В с т у п . К о р о т к и й о г л я д і с т о р и ч н и х п о л і й н а
землях довкола Чорного моря. Г і д р о г р а ф і я Ч о р
н о г о й О з і в с ь к о г о м о р і в . 1. Генеза,
проявлення, величина. 2. Батиметрія Чорного й Озівського морів
3. Положення морського дна. 4. Опис берегів чорного й Озівсь
кого морів. 5. Острови. 6. Літаки. 7. Властивості води Чор
ного й Озівського морів. 8. Вітри, бурі, тумани. 9. Рухи води.
10. Зливи й льодяні Чорного моря. II. Рейси пароплавів на Чор
ному й Озівському морях. Г і д р о г р а ф і я г о л о в
н и х р і к ч о р н о - м о р с ь к о г о б а с е й н у .
1. Загальні uwagi. 2. Опис головніших річок Чорноморського
басейну: Ревва, Камція, Поводія, Дунай, Дністер, Бог, Інгул,
Дніпро, Дніпровсько-Бузький водний шлях, Дін, Донець, Захід
ний і Східний Манчі, Манчський річковий шлях, Волго-Донський
канал, Єя, Кубань, Волга, Каспійське море. Чорноморські річ
ки Закавказзя, Чорноморські річки Туреччини. З а г а л ь
н і в и с н о в к и . Література. Карта.

Ч.6.
А н а т о л ь О г і в е н к о : К О М У Н І К А Ц І Й Н Е Л Е Т У В С Т В О В
Ч О Р Н О М О Р С ь К О М У П Р О Х Т О Р І . С у
часний стан і можливості
розвитку. Варшава, 1941.
/31x22/, стор.32 і 2 схеми.
На правах рукопису.

З м і с т : Характеристичні прикмети летунської сполуки.
Швидкість перелету. Розквіт летів. Незалежність від профілю
теру. Збігність з повітряними вильвами. Головні магістр
релі Європи. Летунські лінії в Європі. Летунські лінії
Балканських першав /Туреччина, Греція, Болгарія, Югославія,
Румунія/. Летунська Комунікація СРСР. Летунські лінії УРСР.
Кошти. Майбутність на українських теренах. В и с н о в к и .
Література. Схема.

4.7.
І в а н Ш о в г е н і в і В а л е н т и н С а д о в с ь к и й : УКРАЇНСЬКИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ. Програма ці-
льності. Варшава 1941 /31x22/ стор.20. На правах
рукопису.

З м і с т : 1. Проф. І. Шовгенів - Загальний план праць Укра-
їнського Чорноморського Інституту. 2. Проф. В. Садзівський -
Програм економічно-географічного вивчення Чорноморського
простору. 3. Видання Українського Чорноморського Інституту.

4.8.
Ю р і я Л и п о - Д е в В и к о в с ь к и й : ЧОРНОМОРСЬ-
КИЙ ПРОСТІР. Атлас. Схеми рисував Ст. В.
Варшава 1941 /31x22/ стор.48. На правах
рукопису.

З м і с т : Передмова. 1. Чорноморський простір. 2. Україна.
3. Кавказ. 4. Іран. 5. Туреччина. 6. Греція. 7. Болгарія. 8. Угор-
щина. 9. Югославія. 10. Румунія. Послілля. Література. Видання
Українського Чорноморського Інституту. До тексту додано 10
схем.

4.9.
Д м и т р о Н е с т е р е н к о : ОРГАНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ
МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ. Одеса 1942. /31x22/
стор.34. На правах рукопису.

З м і с т : П е р е д м о в а. проф. І. Шовгенів. I. Загально.
2. I Інстанція - Управа порту. 3. Навігаційний персонал.
4. II Інстанція - Дирекція Морських Портів. 5. III Інстанція
- Департамент Морських Портів України. 6. Зіставлення кілько-
сти персоналу і корабельного тонуажу. 7. Особові справи. 8. При-
тіл кораблів для транспорту, справи руху. 9. Портова поліція.
10. Будова і ремонт кораблів. II. Направа портів і урядження.
12. Грошова і інші справи інтелектуальні. 13. Бюджетові і еконо-
мічні справи. 14. Організація праці сезонних робітників.
15. Закінчення. - Література. Видання Українського Чорномор-
ського Інституту. Додаток: 3 схеми.

4.10.
Ч о р н о м о р с ь к и й З б і р н и к . Книга перша. Оце-
са 1942. /31x22/ стор.68 і I схе-
ма. На правах рукопису.

З м і с т : 1. Д. Виковський: Великодержавні проблеми України.
2. Ю. Липа: Емоційні певні в чорноморському світогляді.
3. М. Плечко: Українська Гетьманська Флота 1918 р. Стислий
нарис. 4. П. Силенко: Мангурістанська Україна. 5. М. Ковальський:
Дещо про тюркські коріння в українській мові. 6. Видання Ук-
раїнського Чорноморського Інституту. 7. Видання Океанічного
Інституту. Додаток - схема.

4.11.
Ю р і я Л и п а : ЕМОЦІЙНІ ПЕРВІ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ СВІТОГ-
ЛЯДІ. Одеса 1942. /31x22/ стор.15. На
правах рукопису.

4.12. М а к с и м і я і я н П л е ч к о : УКРАЇНСЬКА ГЕТЬ-
МАНСЬКА ФЛОТА 1918 р. Стислий
нарис. Одеса 1942 /31x22/ стор.
17.

Ч. 13.

Ю р і й Д и п а : ЧОРНОМОРСЬКА ПОСТРИНА. Друге видання.
Одеса 1942 /31x22/, стор. 165 + мапа.
На правах рукопису.

З м і с т : Передмова до другого видання. Ч а с т и н а
п е р ш а : I. Чорноморський простір. 2. Роль України. 3. Ключ
склепіння. 4. Таврида-осередок. 5. Дністер- опертя на Заході.
6. Дон - опертя на Сході. 7. Окреслювання кордонів. 8. Колоні-
заційний рух 19 ст. 9. Колонізаційний рух 20 ст. 10. Закон
розселення українців. 11. Перелім характеру мас. 12. Фізична
оборонність. 13. Духова оборонність. Ч а с т и н а д р у г а :
14. Підкавказзя і Кавказ. 15. Одність Кавказу. 16. Каспійська
брама. 17. Туреччина. 18. Роль Кемала. 19. Іранський поміст.
20. Греція й Альбанія. 21. Дунайська брама. 22. Балканські
війни. 23. Вузол Югославії. 24. Болгарія. 25. Румунія й Угор-
щина. Ч а с т и н а т р е т ь я : 26. Чорноморські землі як
колонізаційний простір. 27. Чорноморські форми продукції.
28. Натиск на Чорне море. 29. Світомість одності. 30. Політичні
перспективи. 31. Союз Чорноморських держав. Д о п р о в н е н -
н я - Минуле й характер Чорноморського Простору. I. Море і
його характеристика. II. Чорноморські ріки. III. Культурні над
Чорним морем. IV. Чорноморська торгівля. 7. Релігії над Чор-
ним морем. VI. Типи держав і людей. VII. Чорноморський харак-
тер. VIII. Символ Чорного моря. - Література. Бібліографія
Юрія Дипи /1917-1942/. Видання Українського Чорноморського
Інституту. Видання Українського Океанічного Інституту.
Чорноморський простір /схема до тексту/.

Ч. 14.

Ч о р н о м о р с ь к и й З б і р н и к . Книга друга.
/31x22/. Одеса 1942. стор. 67 і 4
аркуші схем. На правах рукопису.

З м і с т : I. Архiepіскоп Іларіон: Український Запорозький
Скит на Афоні. 2. Проф. Др. В. Клінгер: Діо Хризостомова промь-
ва над Дніпром. 3. Сава Крилач: Заходи для поборення сумі в
чорноземних степах України й суміжних земель. 4. Инж. Д. Би-
ковський: Матеріали до історії української флоти. 5. Др. К.
Дипа: Чорноморське полоріж. 6. Др. Д. Чикаленко: В справі ет-
нічної еволюції в Припонтиді. 7. Видання Українського Чорно-
морського Інституту. 8. Видання Українського Океанічного Ін-
ституту. 9. Ілюстрації на твох аркушах.

Ч. 15.

А р х и е п и с к о п І л а р і о н : ЦЕРКВА ПІД МОНГОЛАМИ
в XIII-XIV ст. Одеса
1942. /31x22/, стор. 33.
На правах рукопису.

З м і с т : I. Монголи або татари. II. Поруйнування Русі мон-
голами. III. Руїнування держав за Татарщиною. IV. Відносини мон-
голів до православної віри й духовенства. V. Ханські Ярлики.
VI. Київські митрополити за Монгольщиною: I. Митрополит Іосиф.
2. Митрополит Кирило III. VII. Головна література. Видання
Українського Чорноморського Інституту.

Ч. 16.

А р х и е п и с к о п І л а р і о н : УКРАЇНСЬКИЙ ЗАПОРОЗЬКИЙ
СКИТ НА АФОНІ. Одеса
1942 /28x30/ стор. 16 і
1 ілюстрація. На правах
рукопису. Зідбитка/.

Ч.17.

Чорноморський збірник. Книга третя.
/ЗІХ22/. Одеса 1943, стор.64.
і 2 ілюстрації. На правах рукопису.

З м і с т : 1. Інж. Д. Биковський - Іван Шовгунів /Біо-бібліографічні матеріали/. 2. Інж. Д. Биковський - Напрямні Всеукраїнської Високошкільної політики /в порядку дискусії/. 3. Проф. Др. Інж. І. Фещенко-Чопівський - Проблема технічного високошкільництва в Україні. /в порядку дискусії/. 4. Др. Ю. Діпа - Міт Півдня. 5. Архiepіскоп Іларіон - Руссикон на Афоні. 6. Проф. Др. В. Клінгер - Арріане Флавія в Нікомідії "Плавання довкола Понту Евксинського" /Чорного моря/. 7. Рецензії. 8. Міцелянеа. 9. Вилання Українського Чорноморського Інституту. 10. Вилання Українського Океанічного Інституту. 11. Ілюстрації.

Ч.18.

Степан Рудницький: УКРАЇНЬКА СПРАВА ЗІ СТАНОВИЩА ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ. Друге видання в перекладі Д. Биковського. Одеса. 1943. /ЗІХ22/. На правах рукопису.

Ч.19.

Дев Биковський: ІВАН ЛЮБЧЕНІВ. 1874-1943. Біо-бібліографічні матеріали. Одеса 1943. /ЗІХ22/. стор.4 + 1 ілюстрація. На правах рукопису. /Відбитка/.

Ч.20.

Дев Биковський: НАПРЯМНІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВИСОКОШКІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ. В порядку дискусії. Одеса 1943 /ЗІХ22/, стор.6. На правах рукопису. /Відбитка/.

Ч.21.

Іван Фещенко-Чопівський: ПРОБЛЕМА ТЕХНІЧНОГО ВИСОКОШКІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ. В порядку дискусії. Одеса 1943. /ЗІХ22/, стор.4. На правах рукопису. /Відбитка/.

Ч.22.

Др і я Д і п а : МІТ ПІВДНЯ. Одеса 1943. /ЗІХ22/. стор.7. На правах рукопису. /Відбитка/.

Ч.23.

Архiepіскоп Іларіон: РУССИКОН НА АФОНІ. Холм 1943. /ЗІХ22/ стор.ІІ. і 1 ілюстрація. На правах рукопису. /Відбитка/.

Ч.24.

В і т о л ь д К л і н г е р : АРРІАНА ФЛАВІЯ З НІКОМІДІЇ
"ПЛАВАННЯ ТОЗКОЛА ПОНТУ ЕВ-
КСІЙСЬКОГО" / Чорного моря /.
Одеса 1943. / 31x22 / стор.13.
На правах рукопису. / Відбитка /.

Ч.25.

Л е в Б и к о в с ь к и й : СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ / Біо-бібліо-
графічні матеріали / . Одеса
1943. / 31x22 / . стор.14 і 1 ілю-
страція. На правах рукопису.
/ Відбитка /.

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОКЕАНІЧНОГО ІНСТИТУТУ.

Ч.І.

Л е в Б и к о в с ь к и й : ВЕЛИКОТЕРЖАННІ ПРОБЛЕМИ УКРА-
ІНУ. Київ 1942 / 31x22 / , стор.23
+ 1 схема. На правах рукопи-
су / Відбитка /.

-----0000000000-----

З М І С Т

	Строн.
1. ІНЖ.Л.БИКОВСЬКИЙ: Іван Шовгенів /Біо-бі- бліографічні матеріали/	5
2. ІНЖ.Л.БИКОВСЬКИЙ: Напрямні Всеукраїнської Високошкільної Політики /В порядку дискусії....	9
3. ПРОФ.Др ІНЖ.І.ФЕДЕНКО-ЧОНІВСЬКИЙ: Проблема технічного Ви- сокошкільництва в Украї- ні./В порядку дискусії/	15
4. Др. Ю. ЛИПА: Міт Півдня	19
5. АРХИЕПИСКОП ІЛАРІОН /Проф.Др.І.Огієнко/: Руссикон на Афоні.....	26
6. ПРОФ.Др.В. КЛІНГЕР: Арбіана Флавія з Ніко- мідії "Плавання довкола Північного Екваторського /Чорного моря/	37
7. Рецензії	50
8. Мішлянеа	53
9. В и д а н н я Українського Чорноморсько- го Інституту	59
10. В и д а н н я Українського Океанічного Інституту	64

І л ю с т р а ц і ї .

